

Archeo-rapport 320

Het archeologisch onderzoek in de Janseniusstraat en op het Damiaanplein te Leuven

Maarten Smeets

Archeo-rapport 320

Het archeologisch onderzoek in de Janseniusstraat en op het Damiaanplein te Leuven

Maarten Smeets

**Kessel-Lo, 2015
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeo-rapport 320
Het archeologisch onderzoek in de Janseniusstraat en op het Damiaanplein te Leuven

Opdrachtgever:	Aquafin NV Viabuild NV
Projectleiding:	Maarten Smeets
Leidinggevend archeoloog:	Maarten Smeets
Auteur:	Maarten Smeets
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2015/12.825/63

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2015, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Administratieve gegevens

Opdrachtgever	Aquafin NV, Dijkstraat 8, 2630 Aartselaar Viabuild NV, Schaliënhoevedreef 20 F, 2800 Mechelen
Uitvoerder	Studiebureau Archeologie bvba
Vergunningshouder	Maarten Smeets
Beheer en plaats opgravingsgegevens	Deze gegevens werden na het onderzoek overgemaakt aan de opdrachtgever.
Beheer en plaats vondsten en stalen	De vondsten en stalen werden na het onderzoek overgemaakt aan de opdrachtgever.
Projectcode	2014/292
Vindplaatsnaam	Janseniusstraat-Damiaanplein
Locatie	Provincie: Vlaams-Brabant, Gemeente: Leuven, Straat: Janseniusstraat - Damiaanplein
Kadasternummers	Afdeling: 4, Sectie: D, perceelsnummers: openbaar domein
Lambertcoördinaat 1	172944,818; 173927,417; 21,741
Lambertcoördinaat 2	173088,742; 174036,93; 22,115
Lambertcoördinaat 3	173034,679; 173999,903; 21,284
Lambertcoördinaat 4	173025,026; 174001,499; 21,144
Kadasterplan	Zie fig. 1.2
Topografisch plan	Zie fig. 1.1
Begindatum veldwerk	18 augustus 2014
Einddatum veldwerk	15 juni 2015

Onderzoeksopdracht

Verwijzing Bijzondere voorwaarden	Zie bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Leuven, Damiaanplein - Janseniusstraat (Sanering Damiaanplein - Minderbroedersstraat)
Archeologische verwachtingen	Het tracé van de riolering dwarsst de locatie van de 12 ^{de} -eeuwse stadspoort. Op het Damiaanplein stond vroeger een kerk.
Wetenschappelijke vraagstellingen	<u>Tijdens de bureaustudie:</u> Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens? In welke mate is het terrein reeds verstoord? In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed? Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief? Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij

	<p>de prospectie met in greep in de bodem beantwoord worden?</p> <p>Wat is de te volgen strategie tijdens het onderzoek?</p> <p><u>De vraagstelling van het onderzoek zal gericht zijn op de locatie van de vroegere poort in de Janseniusstraat en de kerk (indien deze of het kerkhof geraakt worden bij de werken op het Damiaanplein):</u></p> <p>Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?</p> <p>Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?</p> <p>Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?</p> <p>Zijn er archeologische sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?</p> <p>Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?</p> <p>Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?</p> <p>Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?</p> <p>Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Leuven?</p>
Aard van de bedreiging	Aanleg nieuwe riolering op het Damiaanplein en in de Janseniusstraat
Randvoorwaarden	Zie bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Leuven, Damiaanplein - Janseniusstraat (Sanering Damiaanplein - Minderbroedersstraat)

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Algemene inleiding en situering van het project	p. 3
1.1 Inleiding	p. 3
1.2 Beschrijving van de vindplaats	p. 3
1.3 Fysiografie	p. 3
1.4 Onderzoeksopdracht	p. 6
Hoofdstuk 2 Bureauonderzoek	p. 9
2.1 Historisch kader van Leuven	p. 9
2.1.1 De ijzertijd en Romeinse periode	p. 9
2.1.2 De vroege en volle middeleeuwen	p. 10
2.1.3 De late middeleeuwen en nieuwe tijd	p. 13
2.2 Historische bronnen	p. 14
2.3 Archeologische kennis	p. 28
Hoofdstuk 3 Werkmethode	p. 31
Hoofdstuk 4 Resultaten van het sporenbestand	p. 39
4.1 Site 1: De Broekstraatpoort in de Janseniusstraat	p. 39
4.1.1 Stratigrafie en profielen	p. 39
4.1.2 Overzichtsplattegronden	p. 40
4.1.3 Bespreking van de sporen	p. 43
4.2 Site 2: Een laatmiddeleeuwse weg op het Damiaanplein	p. 52
4.2.1 Stratigrafie en profielen	p. 52
4.2.2 Overzichtsplattegronden	p. 53
4.2.3 Bespreking van de sporen	p. 55
Hoofdstuk 5 Synthese	p. 63
5.1 Interpretatie en datering	p. 63
5.2 Beantwoording onderzoeksvragen	p. 63
5.2.1 Onderzoeksvragen bureaustudie	p. 63
5.2.2 Onderzoeksvragen opgraving	p. 65
Hoofdstuk 6 Besluit	p. 67
Bibliografie	p. 69
Bijlagen	p. 71
Bijlage 1: Sporeninventaris	p. 73
Bijlage 2: Fotoinventaris	p. 75

Hoofdstuk 1 Algemene inleiding en situering van het project

1.1 Inleiding

Naar aanleiding van de aanleg van een nieuwe riolering aan de Janseniusstraat en het Damiaanplein te Leuven werd door Onroerend Erfgoed een archeologische begeleiding van de werken opgelegd (vergunningsnummer 2014/292).

Het onderzoek werd door hoofdaannemer Viabuild NV aan Studiebureau Archeologie bvba toevertrouwd en het terreinwerk werd gefaseerd uitgevoerd van 18 augustus 2014 tot en 15 juni 2015.

1.2 Beschrijving van de vindplaats

Het projectgebied bevindt zich in het wegtracé van de Janseniusstraat en het Damiaanplein (fig. 1.1 en fig. 1.2). Ten noordwesten van de Janseniusstraat bevinden zich het Paridaensinstituut en het Hollands College en ten zuidoosten ervan het Iers College.

Binnen de archeoregio's (fig. 1.3) is het projectgebied gesitueerd in de (zand)leemstreek).

Fig. 1.1: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied¹.

1.3 Fysiografie

Het onderzoeksgebied ligt op een hoogte van 21 m TAW. Het oppervlak helt licht af in zuidelijke richting. De afwatering gebeurt door de Dijle. Deze behoort tot het Dijlebekken.

Onder het projectgebied bevinden zich sedimenten die behoren tot de formatie van Kortrijk (Ko) (fig. 1.4). Deze formatie dateert uit het Vroeg Eoceen (fig. 1.5). Ten westen en ten oosten van het projectgebied bevinden zich sedimenten die behoren tot de formatie van Brussel (Br). Deze formatie is recenter en dateert uit het Midden Eoceen.

¹ www.agiv.be

De Quartaire ondergrond wordt gekenmerkt door fluviatiele afzettingen (fig. 1.6), hetgeen niet verwonderlijk is, aangezien het projectgebied net ten oosten van de Dijle, in het alluvium ervan, bevindt.

Het projectgebied ligt binnen de stadskern van Leuven en bijgevolg werden de bodemeenheden niet gekarteerd (OB).

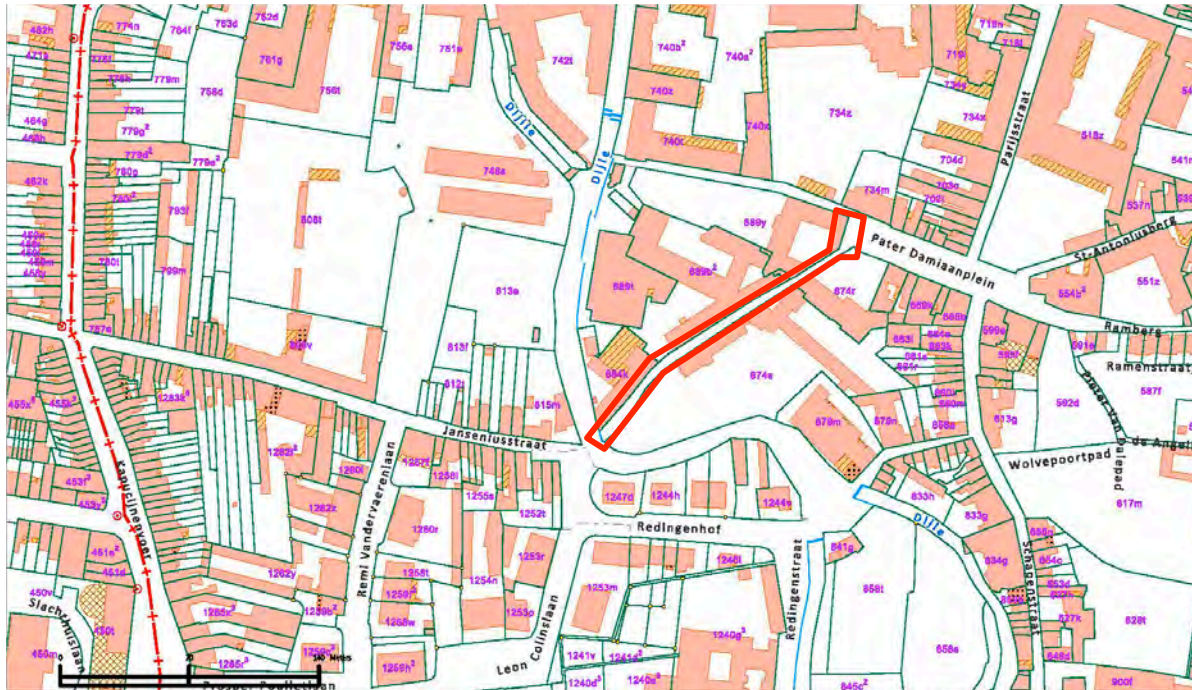

Fig. 1.2: Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied².

Fig. 1.3: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's³.

² www.minfin.fgov.be

³ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

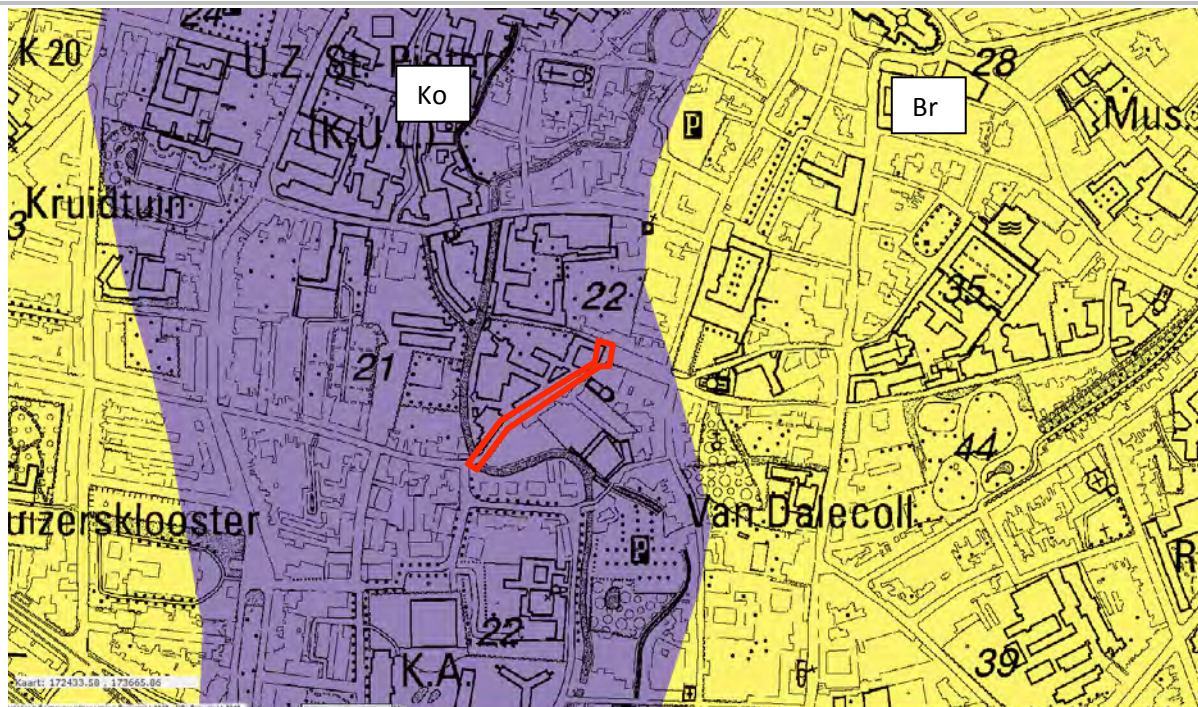

Fig. 1.4: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied⁴.

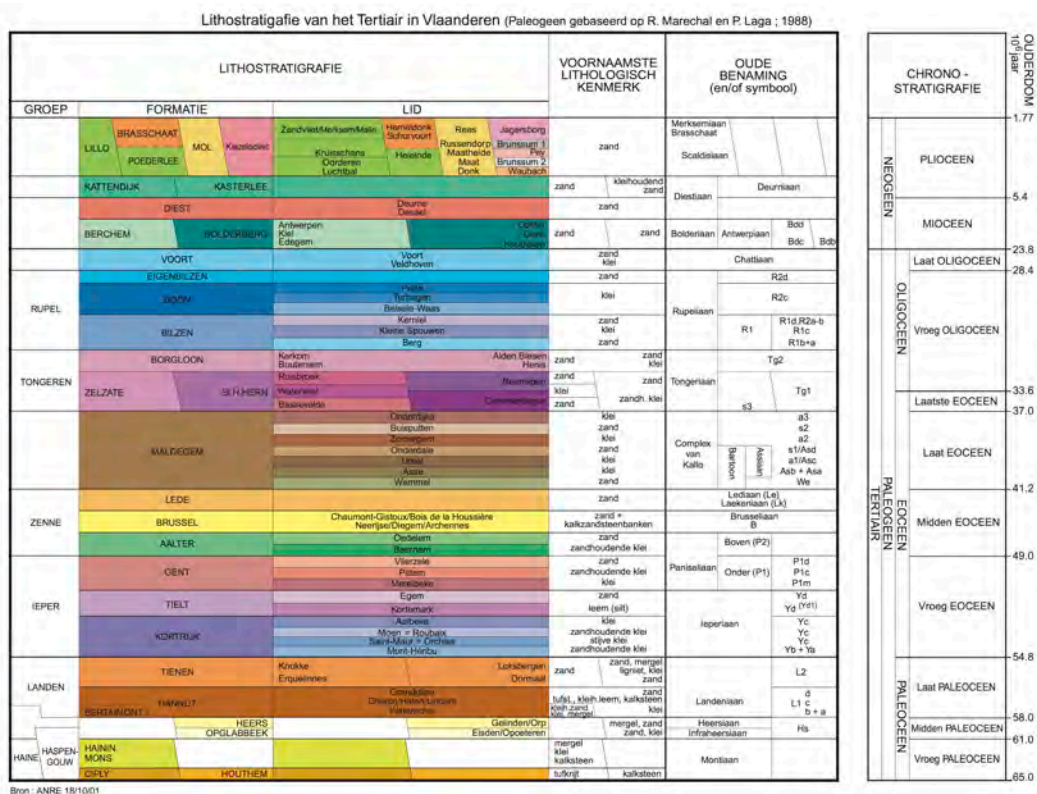

Fig. 1.5: Litho- en chronostratigrafie van het Tertiair in Vlaanderen⁵.

⁴ www.dov.vlaanderen.be

⁵ www.dov.vlaanderen.be

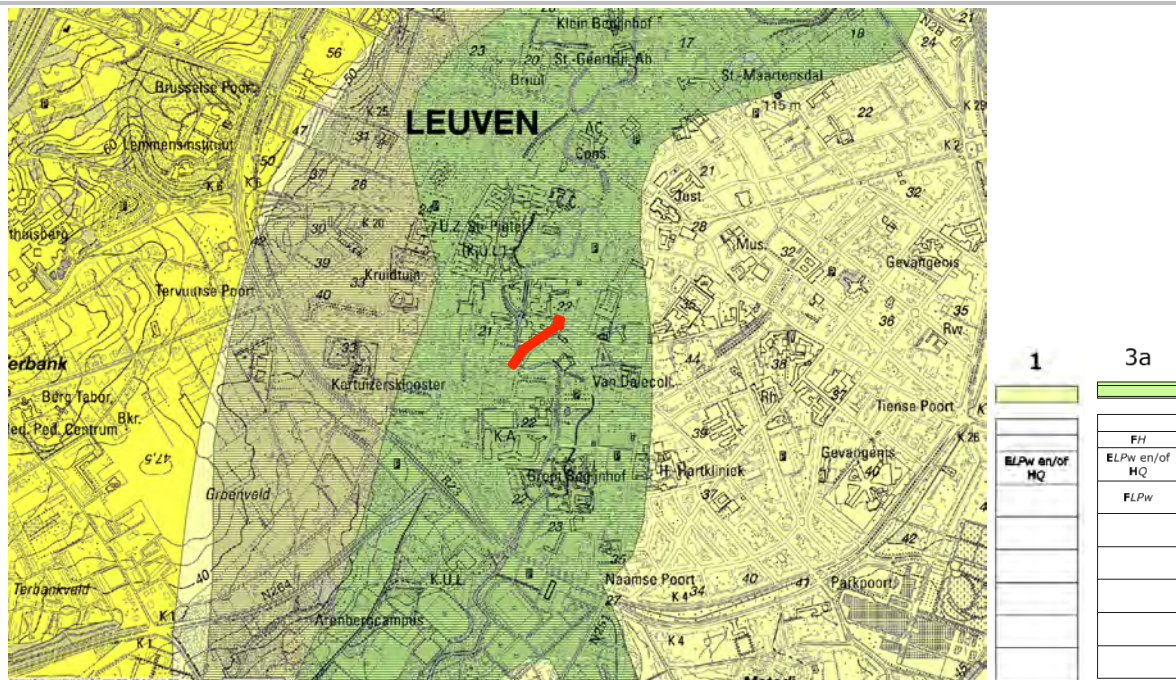

Fig. 1.6: Quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied⁶.

Legende⁷:

- ELPw: eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen. Zand en zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen. Silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
- FH: fluviatiele afzettingen (inclus organo-chemische en primariene) afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).
- FLPw: fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen)
- HQ: Hellingsafzettingen van het Quartair

1.4 Onderzoeksopdracht

Het doel van deze bureaustudie en archeologische begeleiding is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

Tijdens de bureaustudie:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
- In welke mate is het terrein reeds verstoord?
- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de prospectie met in greep in de bodem beantwoord worden?
- Wat is de te volgen strategie tijdens het onderzoek?

⁶ www.dov.vlaanderen.be

⁷ Bogemans 2005: 1.

De vraagstelling van het onderzoek zal gericht zijn op de locatie van de vroegere poort in de Janseniusstraat en de kerk (indien deze of het kerkhof geraakt worden bij de werken op het Damiaanplein):

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Zijn er archeologische sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/ stadsontwikkeling van Leuven?

Hoofdstuk 2 Bureauonderzoek

2.1 Historisch kader van Leuven

Het grondgebied van Leuven ligt op het raakpunt van drie geografische gebieden: de vlakte van Laag-België in het noorden, de heuvels van het Hageland in het oosten en het Brabantse leemplateau in het zuiden en het zuidwesten. De Dijle en haar bijrivieren snijden zich diep in het Brabantse plateau in, om vervolgens bij het verlaten van het plateau door de stad te stromen waar zich in de alluviale vlakte een aantal zijarmen en eilanden gevormd hebben. De stad zelf ontwikkelde zich zowel in de alluviale vlakte als op de hoger gelegen vervlakkingen van het plateau. Dit uit zich in steile hellingen tussen de beide stadsgedeelten⁸.

De Dijlevallei vormde een natuurlijke doorgang tussen de heuvels en het plateau en was vanaf Leuven bevaarbaar.

Namen van waterlopen en nederzettingen gaan vaak heel ver terug in de tijd. Volgens Gysseling zou de naam Dijle, oudste vermelding als *Thila* in 1008 teruggaan tot het tweede of eerste millennium voor onze tijdrekening. De oorspronkelijke naam zou opklimmen naar het Indo-europese *Tirā*, wat “de moerassige” zou betekenen⁹.

De naam van de stad Leuven klimt op tot *Lubaniom*, afgeleid van de persoonsnaam Lubanios (“de geliefde”). In een 11de-eeuwse kopie van de *Annales Vedastini* uit 884 is sprake van *Luvanium*¹⁰.

2.1.1 De ijzertijd en Romeinse periode

Van de vroegste geschiedenis van het Leuvense is bijzonder weinig gekend. Tijdens de ijzertijd (650 v.C.-25 n.C.) kende de streek een verspreide bewoning van een eenvoudige landbouwbevolking die zich voornamelijk op de hoogtes langs de Dijlevallei vestigde. Een dergelijke nederzetting is de Kesselberg te Kessel-Lo, een westelijke uitloper van een Hagelandse heuvelrug aan de rand van de Dijlevallei, waar in 1959 opgravingen plaatsvonden van de omheiningwal en -gracht van de aristocratische hoogtenederzetting¹¹. Recent werd op deze site ook een studieopdracht uitgevoerd in functie van een archeologische bescherming.

Toch blijft het beeld uit deze periode voor het Leuvense zeer vaag en zijn de vondsten beperkt. Er zijn weliswaar een aantal grafheuvels gekend in het Meerdaalbos, maar nederzettingssporen kwamen tot nu toe amper aan het licht.

In de Romeinse periode bleef de Dijle de grens tussen de Civitas Nerviorum en de Civitas Tungrorum. In deze periode ligt het grondgebied van de latere stad Leuven buiten de grote verbindingswegen van Noord-Gallië die een verbinding beogen van het Rijnland en de Noordzee. De ruggengraat van het wegennet vormt de weg Keulen-Boulogne, die over Tongeren, Bavai en Doornik loopt. Een tweede weg liep via Tongeren, Tienen, Duisburg, Kester en Kortrijk, met een aftakking die vanuit Tienen westwaarts over Leuven en Elewijt loopt. Deze weg zou terug te vinden zijn als ‘Roomse Baan’ te Lovenjoel, als ‘Heirbaan’ te Bierbeek en als ‘Oude Tiense baan’ en ‘Steenstraat’ te Leuven zelf¹².

⁸ Van Uytven 1980: 15-18.

⁹ Van Uytven 1980: 9-10.

¹⁰ Van Uytven 1980: 10.

¹¹ Van Uytven 1980: 33-37. Vandekerchove 1996: 37-38.

¹² Van Uytven 1980: 39.

Bij de kruising van deze plaatselijke Romeinse weg Elewijt-Tienen met de Dijle zou een baanpost (*mansio*) ontstaan zijn die een attractiepool vormde voor de plaatselijke bevolking om zich te vestigen voor ambachtelijke en commerciële activiteiten¹³.

Bij opgravingen in de Brusselsestraat in de vroege jaren '80 van de 20ste eeuw, met name in het Augustinessenklooster en bij het Sint-Pietersziekenhuis, zijn de tot nu toe oudste bewoningssporen van Leuven ontdekt. Ze zijn ongeveer tussen 70 en 250 n.C. te dateren. Deze vondsten, onder meer bouw materiaal, een betonvloer en fragmentair aardewerk, kunnen volgens Provoost wijzen op een nederzetting die minstens gedeeltelijk in steen was opgetrokken. IJzerslakken en lokaal aardewerk getuigen van ambachtelijke activiteit¹⁴.

In de vruchtbare leemstreek rond Leuven bevinden zich sporen van agrarische activiteit, zoals onder meer de villa op het Stenen Kruis te Bierbeek en hebben de Romeinen actief in het landschap ingegrepen door de aanleg van de *centuriatio*, een oude vorm van percelering. Zowel ten zuidoosten als ten zuidwesten van Leuven zijn hiervan veel sporen bewaard gebleven¹⁵.

2.1.2 De vroege en volle middeleeuwen¹⁶

De periode tussen de laat-Romeinse tijd en het einde van de 9de eeuw is eveneens zeer slecht gekend. In de literatuur wordt soms gewag gemaakt van het bestaan van een Merovingische vicus die in de 8ste eeuw door Sint-Hubertus van Luik bezocht zou worden¹⁷. Mogelijk gaat de stichting van de Sint-Pieterskerk tot deze periode terug.

Omstreeks 800 werden de Frankische gebieden door Karel de Grote uitgebreid en geconsolideerd maar na de dood van Karels zoon Lodewijk de Vrome in 840 werd het rijk onder diens drie zonen verdeeld. Midden-Francië, ook wel Lotharingen, naar Lotharius (de zoon van Lodewijk), omvatte hoofdzakelijk de Nederlanden, het oosten van Frankrijk en grote delen van Noord-Italië. In 855 werd dit gebied nogmaals in drie delen opgedeeld. Eén van deze delen, het koninkrijk Lotharingen, omvatte ongeveer de huidige Benelux, het Nederrijng gebied en de Elzas-Lotharingen.

Geleidelijk aan verloor het gebied een deel van zijn zelfstandigheid. Reinier Langhals (910-915) erkende beurtelings het gezag van de Duitse en de Franse koning en wendde zich uiteindelijk tot de Duitse koning. Hierdoor werd Lotharingen een deel van het Duitse Rijk. Lotharingen kreeg in 923 de status van hertogdom en in 977 werd het opgesplitst in twee nieuwe hertogdommen, Opper- en Neder-Lotharingen (fig. 2.1).

Omstreeks 870 is Leuven de hoofdplaats van een gelijknamig graafschap dat zich hoofdzakelijk uitstrekte tussen de Dijle en de Demer. In 884 zouden de Noormannen een Karolingische burcht (ten hove) innemen en er hun winterkamp vestigen¹⁸. In 891 worden de Denen door de Duitse koning Arnulf van Karinthië definitief verslagen. Naar aanleiding van deze veldslag wordt Leuven voor het eerst in geschreven bronnen vermeld. Rond 900 vermeldt abt Regino von Prüm 'Lovon' in zijn 'Chronicon'. De annalen van de abdij van Fulda beschrijven zowel het Noormannenkamp te Leuven als de veldslag van 891. Uit deze annalen kan worden opgemaakt dat het leger van Arnulf de Dijle

¹³ Vandekerchove 1996: 51.

¹⁴ Provoost 1982: 44. Vandekerckove 1996: 105.

¹⁵ Vandekerchove 1996: 42.

¹⁶ Voornamelijk Van Uytven 1980 en Vandekerchove 1996.

¹⁷ Lemaire 1971: 216.

¹⁸ Vandekerchove 1996: 69

overstak, waaruit kan worden afgeleid dat het Noormannenkamp zich op de linkeroever van de rivier bevond.

Algemeen wordt aangenomen dat de burcht één van de eerste woonkernen -'Ten Hove'- vormde waarrond de stad zal groeien. De andere kern zou zich op de rechteroever bevinden, op het kruispunt van land- en waterwegen, in het huidige stadscentrum.

Fig. 2.1: De opsplitsing in de hertogdommen Oppeer- en Neder-Lotharingen.

De eerste gekende graaf van Leuven (zie tabel 2.1) is Lambert I met de Baard (1003-1015), achterkleinzoon van Reinier. Door een geslaagde huwelijkspolitiek wist Lambert I ook het graafschap Brussel (tussen de Dijle en de Zenne) in de Brabantgouw te verwerven. In 1085-1086 werd daar door de Duitse keizer Hendrik IV voor Hendrik III van Leuven in leen een tweede graafschap (tussen de Zenne en de Dender) in de Brabantgouw aan toegevoegd onder de vorm van een landgraafschap. Dit landgraafschap werd in 1183 tot hertogdom verheven.

In 1106 werd het hertogdom Neder-Lotharingen door de Duitse keizer aan Godfried I van Leuven in leen gegeven. Als ambtsleen zat hierin ook het markgraafschap Antwerpen vervat. Nadat in 1190 het hertogschap van Neder-Lotharingen al haar gezag werd ontnomen door de Duitse keizer, mochten de graven van Leuven in ruil voor dit verlies het hertogelijk gezag binnen hun territorium uitoefenen. Zo ontstond het hertogdom Brabant.

Sinds de 11de eeuw ontwikkelde Leuven zich tot een plaats van betekenis. Deze groei hangt samen met de gunstige ligging aan het kruispunt van de handelsroute Boulogne-Brugge-Keulen en de van hieruit bevaarbare Dijle enerzijds en met de opgang en de expansiepolitiek van de Leuvense graven anderzijds.

Lambrecht I met de Baard (ca. 950/977-1015), de eerste erfelijke graaf van Leuven, maakt Leuven immers tot het centrum van zijn feodaal bezit en zijn verblijfplaats. Onder zijn bewind werd een nieuwe burcht gebouwd op 's Hertogeneiland, gelegen tussen de twee Dijlearmen. Tevens werd de romaanse Sint-Pieterskerk opgericht.

Godfried I had een duidelijke politiek die erop gericht was te komen tot een beter bestuurbaar kerngebied met een gelijkmatige(re) bevolking en een evenwichtige bedrijvigheid. Leuven speelde in dit alles een centrale rol als hoofdstad van het graafschap. Godfried I besteedde uitgebreid aandacht aan Midden-Brabant om zo de bestaande handels- en bevolkingsconcentraties in het westen en het oosten met elkaar te verbinden. Een middel om de bedrijvigheid te verhogen in deze gebieden was de stichting van nieuwe of de begunstiging van bestaande kloosters¹⁹.

Graven van Leuven en Brussel	
1003-1015	Lambert I met de Baard
1015-1038	Hendrik I
1038-1041	Otto
1041-1054	Lambert II
1054-1079	Hendrik II
1079-1095	Hendrik III
Landgraven van Leuven	
1085-1095	Hendrik III
1095-1139	Godfried I
1139-1142	Godfried II
1142-1190	Godfried III
Hertogen van Brabant	
1183/84-1235	Hendrik I van Brabant
1235-1248	Hendrik II van Brabant
1248-1261	Hendrik III van Brabant
1261-1267	Hendrik IV van Brabant
1267-1294	Jan I van Brabant
1294-1312	Jan II van Brabant
1312-1355	Jan III van Brabant
1355-1406	Johanna van Brabant

Tabel 2.1: Overzicht van de genealogie van de graven van Leuven en hertogen van Brabant tot het begin van de 15de eeuw.

In 1150 zou Leuven het marktprivilege toegekend krijgen en enige tijd later wordt de eerste stenen stadswal rond Leuven opgetrokken. In het centrum, in de buurt van de huidige Oude Markt,

¹⁹ Van Uytven 1980: 55-57.

ontwikkelde zich een handelswijk, met speciale verkoophuizen of hallen. De voornaamste handelaars en werklieden en de hertogelijke leenmannen verenigden er zich onder de bescherming van de Sint-Pieterskerk. Zij werden de Sint-Pietersmannen genoemd en door een jaarlijkse cijns te betalen werden zij vrije burgers.

De Leuvense handel zou gaandeweg het lokale niveau overstijgen en werd ingeschakeld in de grote handelsstromen die sinds de 11de eeuw West-Europa doorkruisten. De wolproductie neemt een hoge vlucht in de tweede helft van de 13de eeuw. Leuvense kooplui kochten de grondstof in Engeland en voerden de afgewerkte producten uit naar Engeland, Frankrijk, het Heilig Roomse rijk en het Duitse hinterland²⁰. De bloei zou tot ongeveer het midden van de 14 de eeuw duren.

2.1.3 De late middeleeuwen en nieuwe tijd²¹

De burcht op 's Hertogeneiland wordt in de 13de eeuw door de hertogen van Brabant (Hendrik I) een tweede maal verplaatst, ditmaal naar de Keizersberg.

Een tweede ringmuur (1356) omsluit een veel groter gebied, dat nooit volledig volgebouwd geraakt en dat wordt ingenomen door industriële vestigingen en door landbouwwitbatingen, waaronder de wijncultuur. Op het einde van de 14de eeuw bereikt de Brabantse hoofdstad haar definitieve ontwikkeling.

Met de troonsbestijging van hertog Jan I (1268-1294) is de rol van Leuven als hertogelijke residentie uitgespeeld ten voordele van Brussel. Door de stichting van de universiteit in 1425 wint de stad opnieuw aan prestige. Theoretisch bezit Leuven nog een zekere voorrang in Brabant, aangezien de officiële installatie van de Brabantse hertog nog steeds hier plaatsvindt.

De zone van de huidige Grote Markt zou in de loop van de 15de eeuw aangelegd worden. Naast het vervangen van de romaanse Sint-Pieterskerk door een gotische, werden ook het stadhuis en het Tafelrond in gotische stijl opgetrokken.

Het laatste kwart van de vijftiende eeuw zou voor Leuven nefast zijn. De politieke macht van Leuven krijgt de doodsteek in 1489, met de overwinning van de Bourgondische Hertog Maximiliaan van Oostenrijk op de opstandige Vlaamse en Zuid-Brabantse steden. Vanaf nu wordt de leiding gedragen door Brussel en Antwerpen en vooral door de hoge adel.

Met de blijde inkomst van Filips de Schone te Leuven begint voor de stad een periode van herstel. Zij zal haar vroegere grootheid echter nooit evenaren.

Ook de 16de eeuw was een periode van economisch verval. De 17de eeuw is een periode van stagnatie. De 18de eeuw wordt niet enkel gekenmerkt door de bouw van universitaire gebouwen, abdijen en kloosters, maar ook door de vernieuwing van de economische infrastructuur met de aanleg van een steenwegennet en het kanaal Leuven-Dijle (de Leuvense Vaart).

Het uitzicht van de stad zou vooral beginnen te veranderen in de tweede helft van de 19de eeuw. De eerste spoorverbindingen zagen het licht. Het stadsbestuur zou tussenkomen in de urbanistische ontwikkeling van de stad en een eigen architect aanstellen, François-Henri Laenen (1801-1849).

In 1914 bij het begin van de Eerste Wereldoorlog werd Leuven zwaar beschadigd door brandstichting door de Duitse troepen. Een groot deel van het stadscentrum, met o.m. de Oude Markt, de Sint-Pieterskerk en de Stationsstraat (de huidige Bondgenotenlaan) werden verwoest.

²⁰ Van Buyten e.a. 1975: 19.

²¹ Voornamelijk Van Uytven 1980, Van Uytven 1998 en Vandekerchove 1996.

De bombardementen van de Geallieerden tijdens de Tweede Wereldoorlog in 1944, richtten andermaal veel schade aan.

2.2 Historische bronnen

Op basis van een stadsplan van Leuven, opgemaakt door L. Van Buyten, kan een beeld worden bekomen van de verspreiding van de bewoning doorheen de tijd (fig. 2.2). De projectzone ligt tegen de 12de-eeuws stadsmuur aan en wordt bewoond vanaf de 12de-13de eeuw. De huidige Janseniusstraat is de oude Broekstraat.

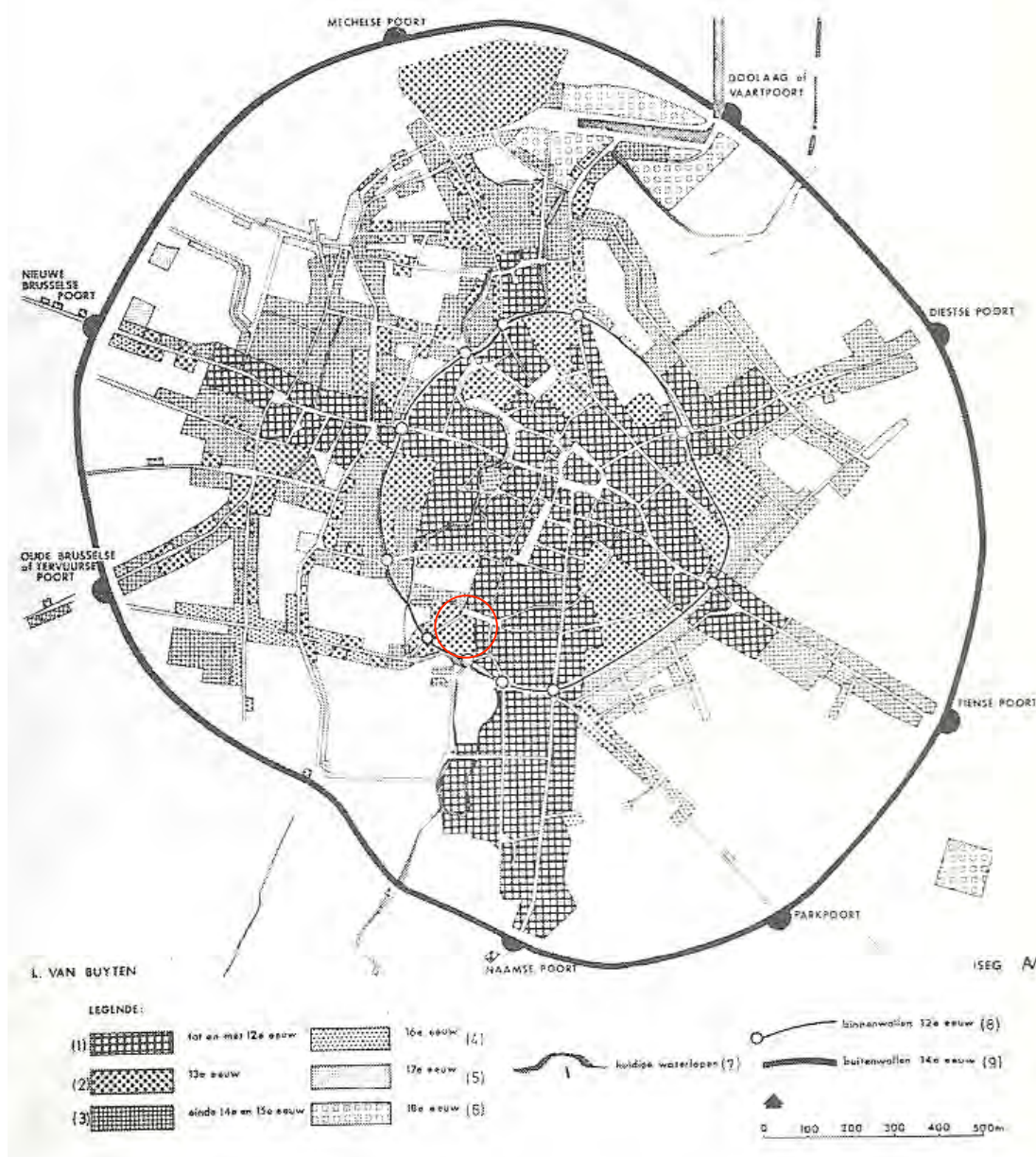

Fig. 2.2: Ontwikkelingskaart van Leuven met aanduiding van de oudste datering van de bewoning²².

²² Vandekerchove 1996: 101.

Er zijn verschillende stadsplattegronden van Leuven die alle een zelfde beeld geven, namelijk een straat met daarlangs beperkte bebouwing en de aanwezigheid van een stadspoort:

- Jacob van Deventer, omstreeks 1560-1565 (fig. 2.3 en 2.4)
- Hogenberg, 1592 (fig. 2.5 en 2.6)
- Blaeu, 1645 (fig. 2.7)
- Bodenehr, 1716 (fig. 2.8 en 2.9)
- Harrewijn, 1720 (fig. 2.10 en 2.11)
- Le Rouge, 1746 (fig. 2.12 en 2.13)
- Ferraris, omstreeks 1771-1778 (fig. 2.14 en 2.15)

Op het huidige Damiaanplein is op de 16de-17de-eeuwse kaarten ook de thans verdwenen kerk afgebeeld. Vanaf de 18de-eeuwse kaarten komt deze kerk niet meer voor. Ook de structuur van de 12de-eeuwse stadsmuur en bijhorende poorten blijft lange tijd zeer duidelijk herkenbaar op de stadsplannen.

Een 17de-eeuws prentenboek geeft drie afbeeldingen van de Broekstraatpoort, soms ook de Liemingepoort, naar de het Leuvense geslacht dat ter hoogte van het huidige Paridaens instituut haar residentie had, genoemd, en haar omgeving. Fig. 2.16 is een zicht vanaf de brug over de Dijle in de Broekstraat richting het stadscentrum. Hierop is bebouwing aan weerskanten zichtbaar. Fig. 2.17 is een zicht op de Broekstraatpoort vanuit de veldzijde, terwijl fig. 2.18 een zicht geeft vanaf de stadszijde. In de 17de eeuw lijkt de bovenverdieping van de poort bewoond. Pas op de Ferrariskaart komt de poort aan de Broekstraat niet meer voor. Fig. 2.19 is een simulatie, gemaakt door het LHG tijdens het archeologisch onderzoek, met een inpassing van de poort in het huidige straatbeeld.

Fig. 2.3: Kaart van Jacob van Deventer²³.

²³ www.belgica.kbr.be

Fig. 2.6: Detail uit de kaart van Hogenberg met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 2.7: Kaart van Blaeu met aanduiding van het projectgebied²⁵.

²⁵ www.oudelandkaarten.eu

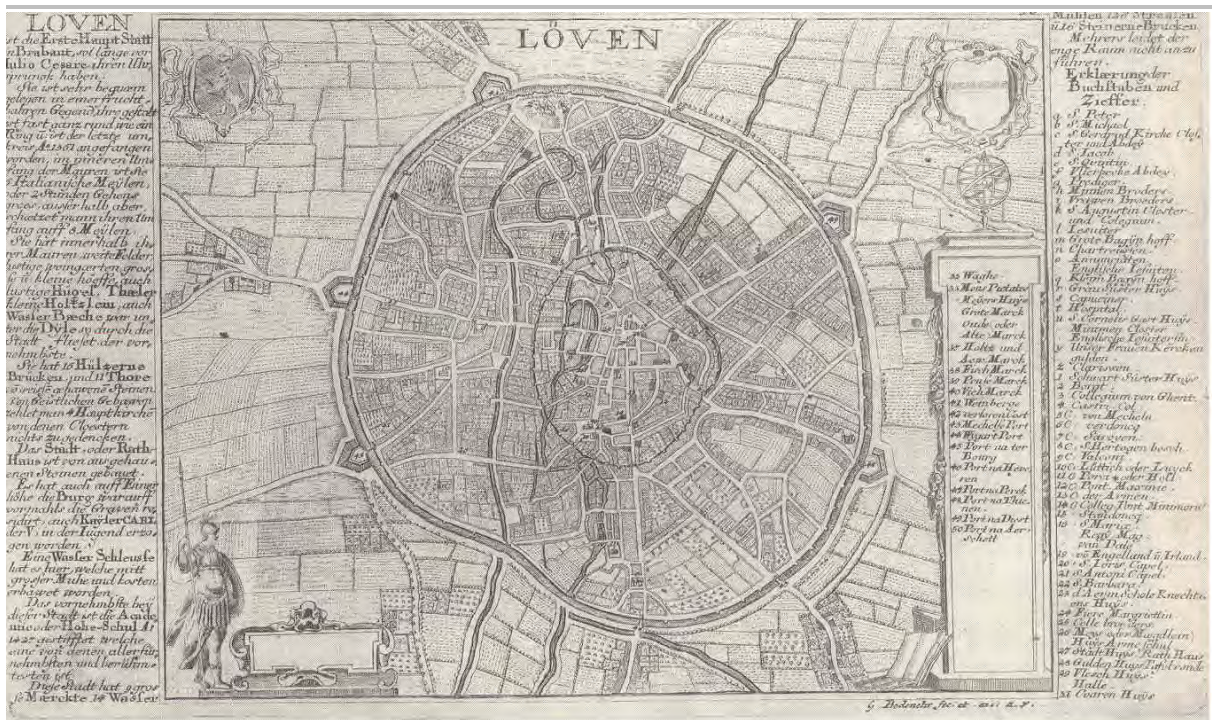

Fig. 2.8: Kaart van Bodenehr²⁶.

Fig. 2.9: Detail uit de kaart van Bodenehr met aanduiding van het projectgebied.

²⁶ www.europeana.eu

Fig. 2.10: Kaart van Harrewijn (het noorden ligt rechtsboven)²⁷.

Fig. 2.11: Detail uit de kaart van Harrewijn met aanduiding van het projectgebied (noorden ligt boven).

²⁷ www.europeana.eu

Fig. 2.12: Kaart van Le Rouge²⁸.

Fig. 2.13: Detail uit de kaart van Le Rouge met aanduiding van het projectgebied.

²⁸ www.europeana.eu

Fig. 2.14: Kaart van Ferraris²⁹.

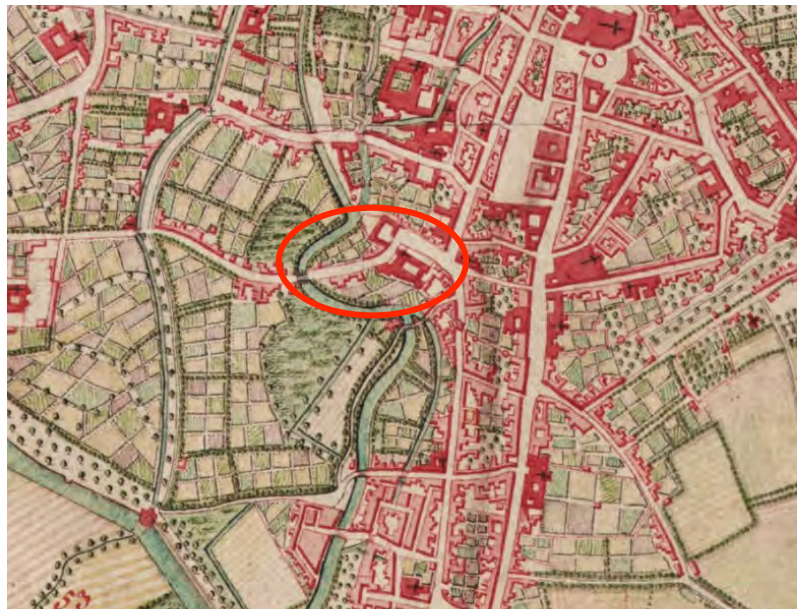

Fig. 2.15: Detail uit de kaart van Ferraris met aanduiding van het projectgebied.

²⁹ www.kbr.be

Fig. 2.16: 17de-eeuwse tekening vanaf de brug over de Dijle³⁰.

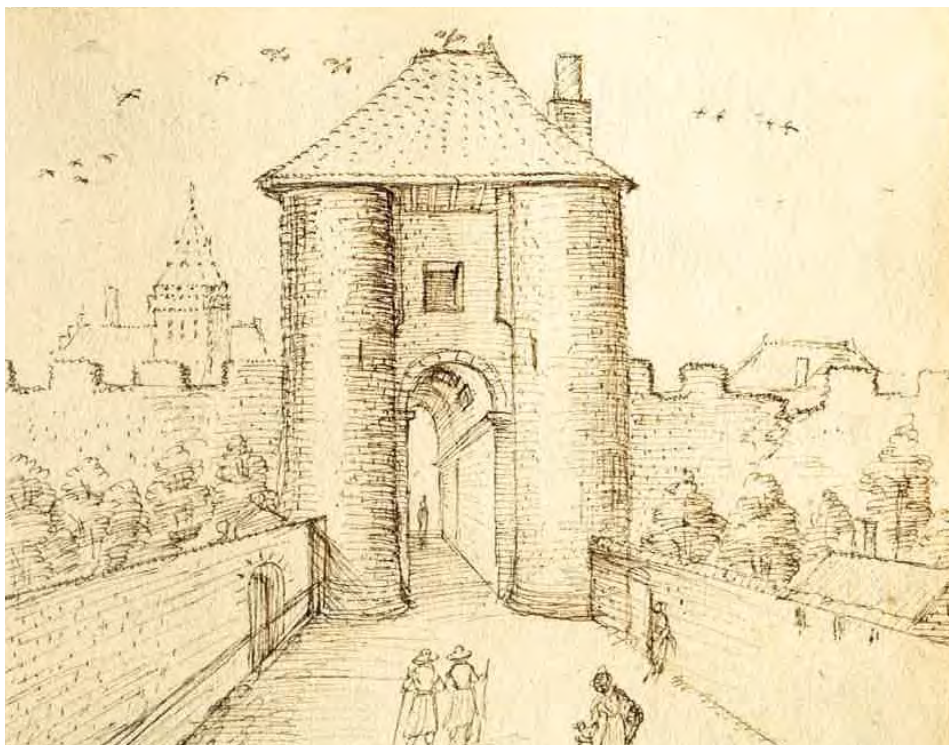

Fig. 2.17: 17de-eeuwse tekening van de Broekstraatpoort, veldzijde.

³⁰ Fig. 2.16-2.18 uit Cockx & Huybens (eds.) 2003.

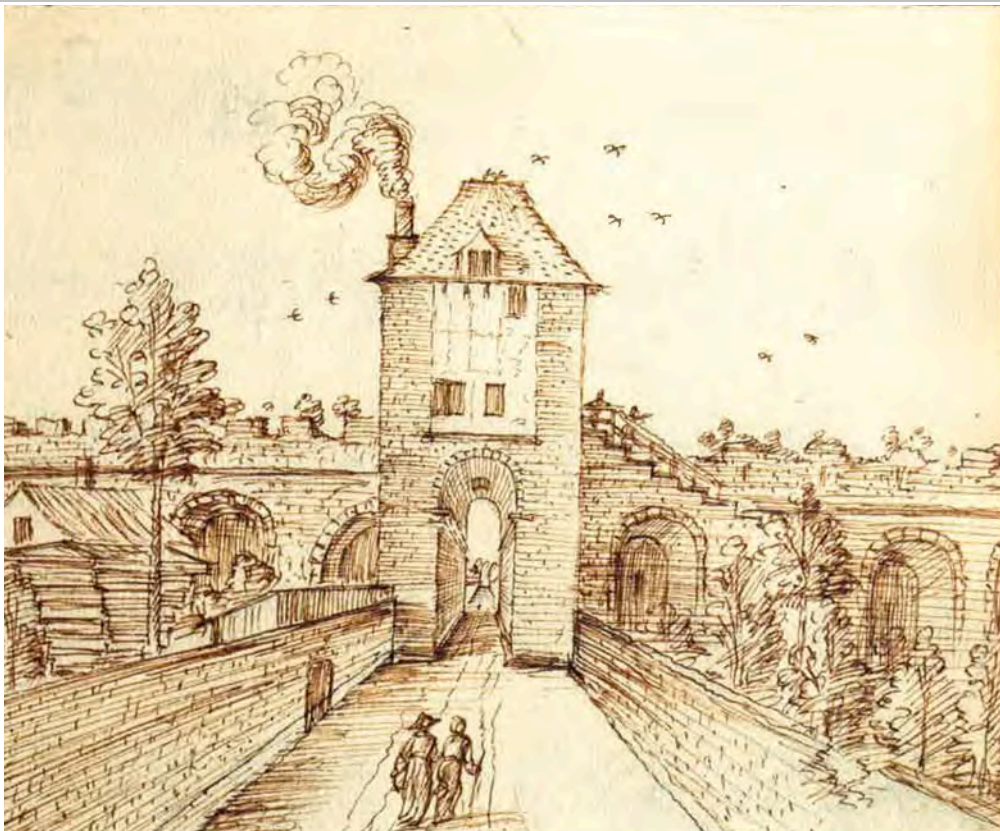

Fig. 2.18: 17de-eeuwse tekening van de Broekstraatpoort, stadszijde.

Fig. 2.19: Simulatie door het LHG van de poort in de huidige Janseniusstraat met links zicht vanuit de stadszijde en rechts vanuit de veldzijde³¹.

De Broekstraatpoort wordt in 1769 afgebroken³². De Ferrariskaart (fig. 2.15) is de eerste kaart waar dit op te zien is. Op een aantal 19de-eeuwse kaarten staat de Broekstraat poort evenmin op, maar is

³¹ Overgenomen uit een mail van Ramon Kenis (LHG), gericht aan het Leuvense stadsbestuur. Er dient wel opgemerkt te worden dat deze projectie gedaan is op basis van slechts één gelocaliseerde poorthelft en dat later onderzoek nog heeft aangetoond dat de poorthelft aan de kant van het Paridaens instituut grotendeels onder deze school gelegen is en amper in de straat lag.

duidelijk de evolutie van de aanpalende bebouwing te volgen. Op het primitief kadaster van 1813³³ (fig. 2.20 en 2.21) zijn nog grote delen van de stadsmuur bewaard, terwijl op de kaarten van Jobart uit 1824 (fig. 2.22 en 2.23) en het kadaster van 1850³⁴ (fig. 2.24 en 2.25) de bebouwing toeneemt en delen van de stadsmuur verdwijnen.

Fig. 2.20: Primitief kadaster uit 1813³⁵.

³² Torfs 1899: 86.

³³ Met dank aan Etienne Franckx (LHG) voor het beschikbaar stellen van dit plan.

³⁴ Met dank aan Etienne Franckx (LHG) voor het beschikbaar stellen van dit plan.

³⁵ Stadsarchief Leuven.

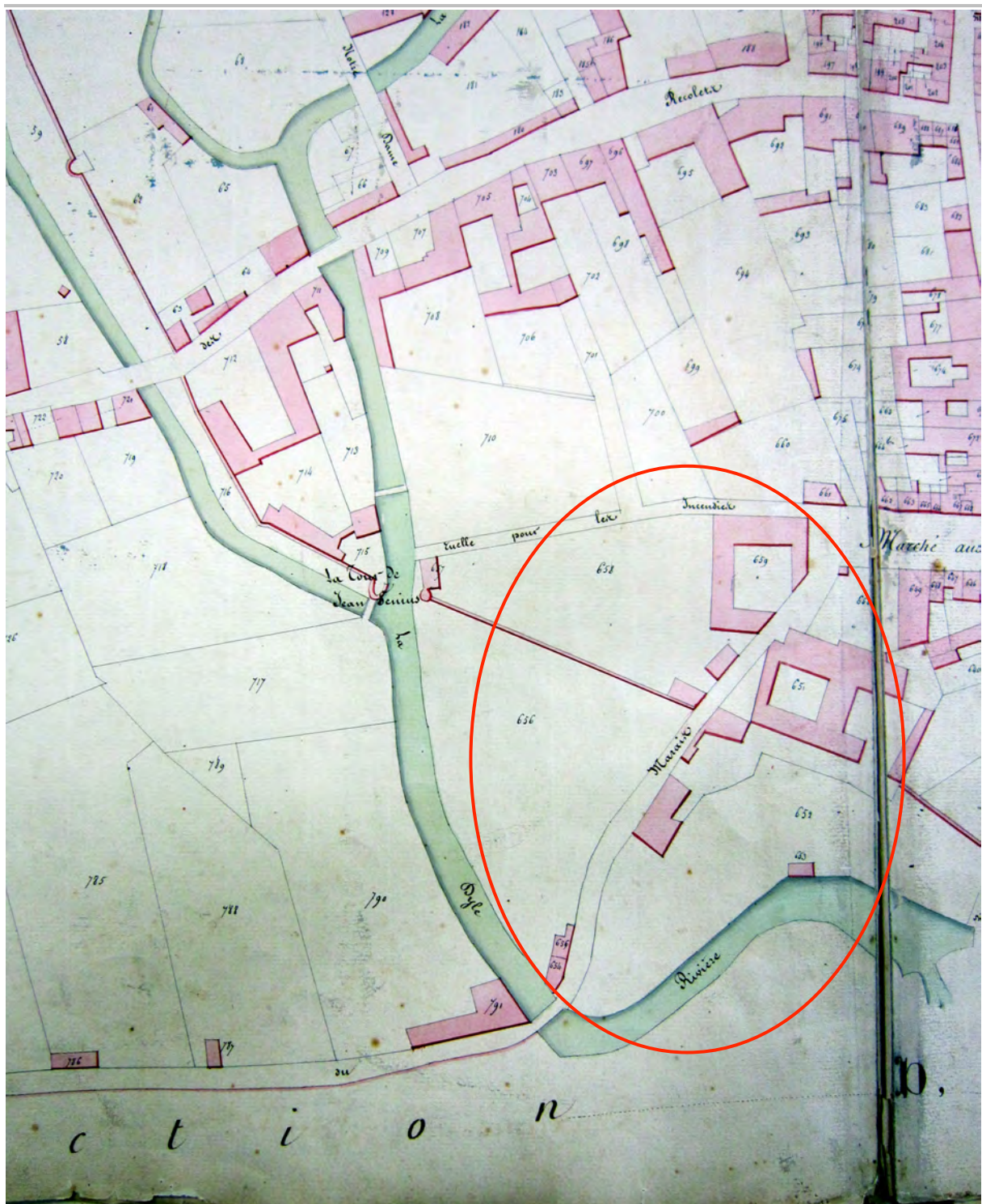

Fig. 2.21: Detail uit het primitief kadaster van 1813 met aanduiding van het projectgebied.

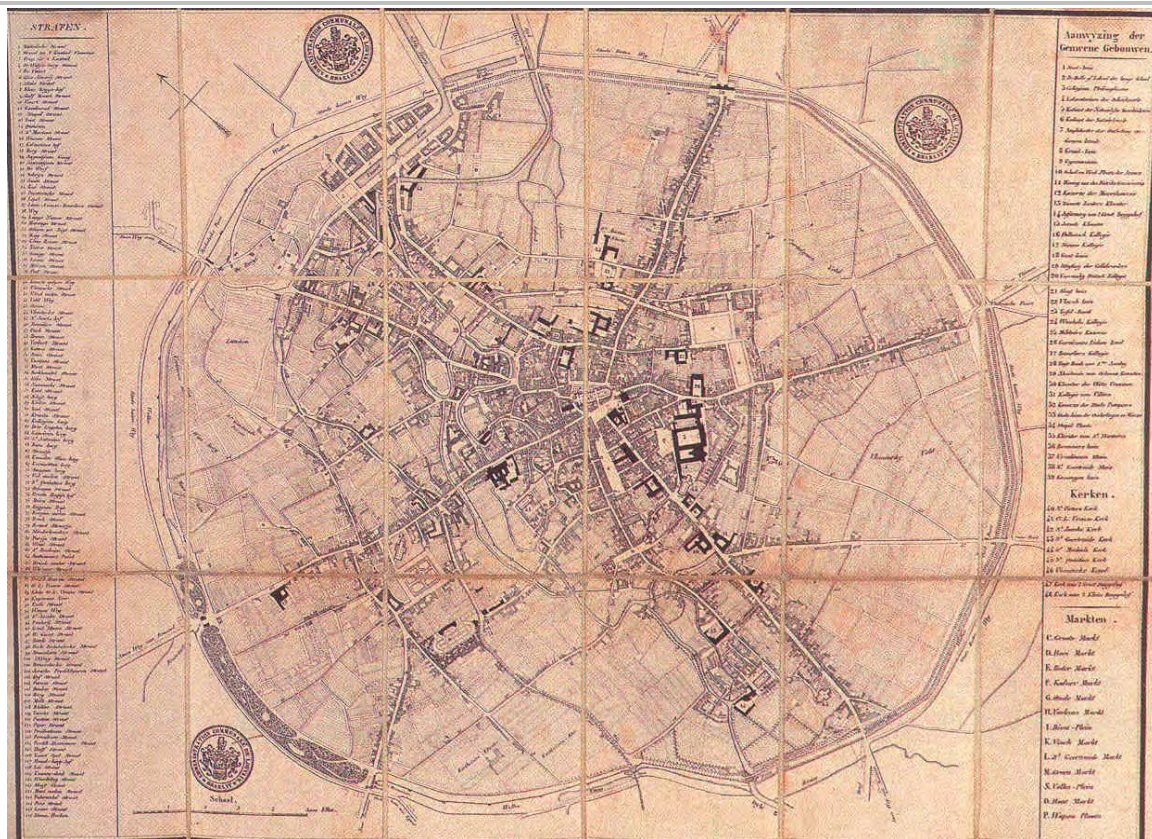

Fig. 2.22: Kaart van Jobard³⁶.

Fig. 2.23: Detail uit de kaart van Jobard met aanduiding van het projectgebied.

³⁶ www.europeana.eu

Fig. 2.24: Kadaster uit 1850³⁷.

Fig. 2.25: Detail uit het kadaster van 1850 met situering van het projectgebied.

³⁷ Stadsarchief Leuven.

2.3 Archeologische kennis

Op de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) zijn binnen de eerste, 12de-eeuwse, stadsomwalling veel vindplaatsen weergegeven (fig. 2.26). In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied zijn 17 vindplaatsen gekend (fig. 2.27):

- CAI 20082: losse vondsten aardewerk en benen schaats
- CAI 3427: klooster van de Predikheren
- CAI 2286: bewoningssporen uit de volle en late middeleeuwen, opgraving Barbarahof in 2007
- CAI 164813: waterput
- CAI 150552: bewoningssporen uit de late middeleeuwen, opgraving in 1996
- CAI 826: bewoningssporen uit de late middeleeuwen, opgraving Lakenhalle in 2003
- CAI 150676: verdwenen middeleeuwse bewoning ter hoogte van Sint-Pieterscollege
- CAI 164815: de Waterpoort in de 12de-eeuwse stadsmuur
- CAI 20158: verdwenen middeleeuwse bewoning ter hoogte van Heilig Drievuldigheidscollège
- CAI: 164814: opgevolde 'onderaardse' bakstenen gang in het Heilige Geestcollege
- CAI 150301: bewoningssporen uit de late middeleeuwen
- CAI 165669: waterput aan de Ramberg
- CAI 150208: afvalput/beerput ter hoogte van het Paridaensinstituut
- CAI 832: postmiddeleeuwse sporen van het Iers college, opgraving in 2002-2003
- CAI 150564: laatmiddeleeuwse brug over de Dijle
- CAI 150763: postmiddeleeuwse bewoningssporen in het Van Dale college
- CAI 150767: resten van de 12de-eeuwse stadsmuur ter hoogte van het Hogeheuvelcollege

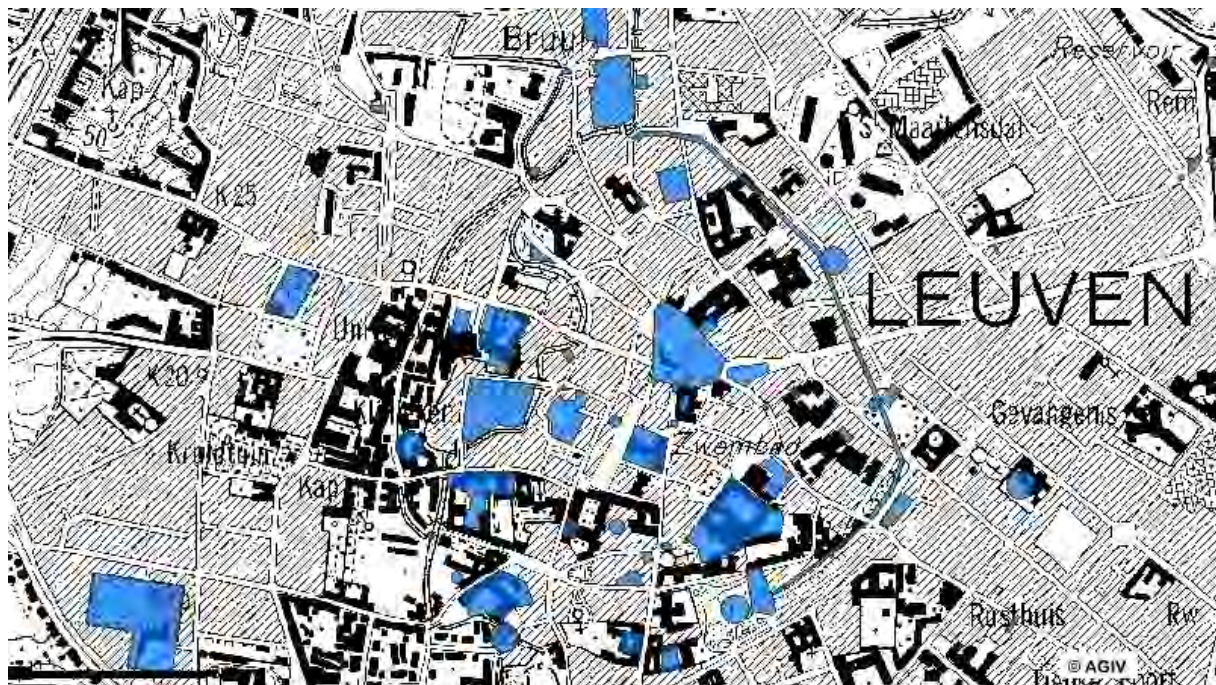

Fig. 2.26: Uittreksel uit de CAI met de gekende archeologische vindplaatsen in en rond het 12de-eeuwse stadscentrum.

Fig. 2.27: Uittreksel uit de CAI met aanduiding van de gekende archeologische vindplaatsen in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied.

In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied zijn nog delen van de eerste stenen ringmuur van Leuven bewaard (fig. 2.28)³⁸. De min of meer cirkelvormige muurgordel, met de Sint-Pieterskerk als middelpunt, was ongeveer 2,7 km lang. Op regelmatige afstand bevonden zich 31 waltorens, 11 stenen poorten en 2 waterpoorten. In de 14de eeuw, met de bouw van de tweede stadsmuur, raakte de muur in ongebruik. Ze bleef relatief goed bewaard omdat meerdere torens als opslagplaatsen werden verhuurd en de muur zelf als tuin-of afscheidingsmuur in gebruik bleef.

De muur zelf is uit kalkzandsteen en ijzerzandsteen opgebouwd en bestaat uit een massieve muur aan de veldzijde en een spaarboog aan de stadzijde. Om steen uit te sparen en omwille van een beperkter risico of destabilisatie door middel van tunnels (bij een belegering) is de muur gebouwd op funderingspijlers met daartussen een spaarboog. Voor een gedetailleerde beschrijving van de muur, kan verwezen worden naar de verschillende publicaties over deze muur, met Coenegrachts (2008) als meest recente en zeer gedetailleerde beschrijving.

Recent onderzoek van de eerste stenen omwalling in het kader van een masterstudie plaatste vraagtekens bij de datering die traditioneel wordt aangenomen (1156-1165) en schuift een datering in het eerste kwart van de 13de eeuw naar voren³⁹. Onderzoek van eventuele resten die worden aangetroffen, kunnen een aanvulling of bevestiging op deze theorie vormen.

Op een kaart uit de jaren '80 van de 20ste eeuw (fig. 2.29) is het projectgebied opgenomen binnen de zone die archeologisch als meest relevante werd beschouwd.

³⁸ www.inventaris.onroerendergoed.be

³⁹ Coenegrachts 2008: 48-50.

Fig. 2.28: Zicht op een bewaard stuk van de eerste stadsmuur (veldzijde), met op de achtergrond het lers College. De aarden wal die tegen de voet van de muur lag, is verdwenen, waardoor de spaarboog van de funderingen vrij ligt.

Fig. 2.29: Archeologische potentiekaart voor Leuven uit de jaren '90 van de 20ste eeuw⁴⁰.

⁴⁰ Vandekerchove 1996: 104.

Hoofdstuk 3 Werkmethode

Onmiddellijk na de gunning van de opdracht was er door de hoofdaannemer reeds een overleg gepland met Onroerend Erfgoed, waardoor de bureaustudie nog niet uitgevoerd was bij het plaatsvinden van deze startvergadering. De bureaustudie werd in de loop van de maand juli uitgevoerd en de besluiten ervan werden eind juli 2014 goedgekeurd en maakten het niet nodig de gemaakte afspraken op de startvergadering te herzien.

Op de startvergadering werd een specifieke werkmethode afgesproken. De archeologische begeleiding van heel het tracé, grotendeels gelegen in zones die al 800 jaar straten waren, werd als niet opportuun geacht (ook de bureaustudie bevestigde dit). Daarom werd beslist om toe te spitsen op twee specifieke zones.

De eerste zone was die van de vermoedelijke locatie van de Broekstraatpoort. Hier zouden, voorafgaandelijk aan de werken, door middel van een groot kijkvenster, de resten van de Broekstraatpoort onderzocht worden. Door dit op voorhand te doen, konden de nodige archeologische vaststellingen gebeuren, zonder dat dit de rioleringswerken zou vertragen.

Op 18 augustus werd het archeologisch onderzoek hier gestart en werden vrijwel onmiddellijk en bijna direct onder het huidige straatniveau de resten van de Broekstraatpoort aangetroffen. De aanwezigheid van een middenspanningkabel, een datakabel, de waterleiding, de bestaande riolering, de aansluiting van het Iers College op de riolering, een telefoonkabel en de huisaansluiting van de gas van het Iers College bemoeilijkten het onderzoek. In eerste instantie werd zo een deel van de Broekstraatpoort vrij gelegd (fig. 3.1).

Fig. 3.1: Vrijgelegde delen van de Broekstraatpoort op 19 augustus 2014. 1=datakabel, 2=middenspanningkabel, 3=waterleiding, 4=huidige riolering.

Aangezien het vermoeden bestond dat de tweede helft van de poort zich onder of tegen de huidige riolering bevond, werd op vraag van Onroerend Erfgoed de bestaande riolering ter hoogte van de poort afgebroken om dit te controleren. Deze werken vonden plaats op 21 augustus 2014. De tweede poorthelft werd evenwel niet aangetroffen bij deze werkzaamheden en meer uitbreiden naar het Paridaens instituut toe was niet mogelijk omwille van de aanwezigheid van verschillende nutsleidingen (fig. 3.2).

Fig. 3.2: Zicht op de aanwezige nutsleidingen na uitbreken van de huidige riolering (kant Paridaens).

Omdat de aansluiting van de riolering van het Iers College naar de riolering beschadigd was bij het opengraven van de put, diende deze hersteld te worden. Dit gaf evenwel ook de kans om de put gecontroleerd uit te breiden, waardoor ook de ronding van de poort aan de veldzijde volledig kon worden blootgelegd. Ook konden enkele bijkomende verstoringen deels worden weggewerkt, waardoor na het nodige opkuiswerk op 27 augustus 2014 de volledige lengte van de rechterpoorthelft (gezien vanaf de veldzijde) geregistreerd en gedocumenteerd kon worden (fig. 3.3).

Fig. 3.3: Vrij gelegde delen van de Broekstraatpoort, na opkuis op 27 augustus 2014.

Op 25 augustus 2014 was de waterleiding begonnen met het omleggen van de bestaande waterleiding, die net langs het poortmassief gelegen was. De aanwezigheid van deze leiding maakte het niet mogelijk om de poort in de diepte te onderzoeken.

Nadat de leiding was omgelegd, kon op 28 augustus 2014 alsnog bijkomend onderzoek plaatsvinden van het torenmassief. Tegen de noordwestelijke hoek van het massief werd een proefput gegraven tot aan de onderkant van het fundament. Hierdoor kon de diepte van de gemetselde fundering vastgesteld worden. Doordat dit profiel bijna 3 m diep was en zich in onstabiele (waterverzadigde) grond bevond, kon het profiel slechts summier geregistreerd worden (fig. 3.4), maar in alle geval konden alle nuttige waarnemingen gedaan worden.

Nadat het profiel tegen het poortmassief onderzocht was, werd ook nog in de poortdoorgang langs de muur gegraven om een beter zicht te krijgen op de zijkant van de poort. Hierdoor kon duidelijk de lengteopbouw van de poort gedocumenteerd worden en kon de overgang van fundering naar opgaand muurwerk vastgesteld worden (fig. 3.5).

Nadien werd de volledige zone terug afgedekt in afwachting van het verleggen van de andere nutsleidingen, waarna ook het poortmassief verder uitgebroken kon worden om de geplande werken doorgang te laten vinden.

Op 17 september 2014 kon naar aanleiding van het verleggen van de nutsleidingen de aanwezigheid van de tweede poorthelft worden vastgesteld en geregistreerd. Aangezien hier slechts een 30 cm brede sleuf gegraven werd tot op de bovenkant van het muurwerk (fig. 3.6), was niet veel meer mogelijk dan het opkuisen van de bovenzijde van het fundament en het intekenen van de juiste positie. Omdat de rand van de poort kon worden vrij gelegd, was het daarna mogelijk de breedte van de poortopening volledig te kennen, evenals de exacte positie van de twee poorthelften.

Fig. 3.4: Profielput langs het poortmassief.

Fig. 3.5: Vrij gelegde zone in de poortdoorgang op 28 augustus 2014.

Fig. 3.6: Onderaan bevindt zich de smalle sleuf van de omgelegde nutsleidingen. De twee pijlen geven het begin en einde van het fundament aan.

Aangezien behoud in situ niet mogelijk was, werd met goedkeuring van Onroerend Erfgoed⁴¹ tussen 9 en 14 oktober 2014 het poortmassief machinaal weggebroken (fig. 4.5, coupe 2). Het uitbreken gebeurde onder begeleiding om de eventuele opbouw van de muur te kunnen documenteren en om eventuele houten funderingen onder de steenstructuur te kunnen documenteren en bemonsteren. Omdat er met een kleine graafmachine gewerkt moest worden, was het niet mogelijk het volledige profiel van de poort vrij te leggen (fig. 3.7), maar konden telkens maar smalle stroken bekeken worden. De aanwezigheid van grondwater maakte het ook moeilijk om de bodem van de put te registreren⁴².

In afwachting van de verdere rioleringswerken, werd de uitgegraven zone terug opgevuld.

Fig. 3.7: Machinaal wegbreken van de murresten.

Door grondwater- en stabiliteitsproblemen moest voor het plaatsen van de riolering een wand in groutpalen geplaatst worden. Dit zorgde voor een grote vertraging van de werken. Op 17 en 18 februari 2015 werd op het Damiaanplein een proefput gegraven ter hoogte van een bouwput die over de bestaande riolering zou worden geplaatst. Deze put was voor de aannemer nodig om een inschatting te kunnen maken van het grondwater en de ondergrond en dit met het oog op het

⁴¹ Officieel schrijven van Onroerend Erfgoed van 10 september 2014 (ref. 8.00/GSA.804357) aan Aquafin NV, met kopie aan de aannemer, Studiebureau Archeologie bvba en stad Leuven.

⁴² Tijdens de uitvoering van deze werken was er geen bemaling aanwezig. Het is ook pas na deze werken dat de noodzaak van een groutpalenwand werd vastgesteld (omwille van de stabiliteit van de gebouwen langs de straat).

doortrekken van de wand in groutpalen (fig. 3.8). Archeologisch gezien was deze zone interessant omdat ze mogelijk in de zone van het verdwenen kerkhof lag.

Door het aantreffen van de riolering en het breken van de waterleiding konden op 17 februari geen relevante waarnemingen gedaan worden. Dit was wel het geval op 18 februari 2015.

Fig. 3.8:Plaatsen van de groutpalen ter hoogte van het Damiaanplein.

Op 12 juni 2015 werd op het Damiaanplein ten slotte begonnen met het uitgraven van de put voor de bouw van de ondergrondse constructie over de bestaande riolering. Hiervoor werd de zone uitgegraven die op 17 februari 2015 niet toegankelijk was. Terwijl de aannemer rondom de put bezig was met het plaatsen van beschoeiingen, konden een aantal archeologische waarnemingen worden

uitgevoerd op 12 en 15 juni. Omwille van de beschoeiingen (omwille van de veiligheid), was het niet meer mogelijk om de profielen verder en in detail te registreren.

Fig. 3.9: De beschoeide bouwput op het Damiaanplein.

Alle aanwezige sporen werden opgekuist, gefotografeerd en beschreven. Alle werkputten en sporen werden door middel van de *iSpace for Archaeology*⁴³ ingemeten, evenals het maaiveld en de locatie van de profielen⁴⁴. Enkel de vondsten aangetroffen in archeologisch relevante lagen of sporen⁴⁵ werden ingezameld en het gebruik van de metaaldetector leverde enkel op het Damiaanplein een paar vondsten op.

Er werden steenstalen genomen van zowel de Broekstraatpoort als de laatmiddeleeuwse weg op het Damiaanplein. Aangezien de determinatie van deze steen op het oog kon gebeuren, is geen bijkomende specialistische determinatie uitgevoerd.

Uit de mortel van de Broekstraatpoort werden houtskoolfragmenten ingezameld voor eventuele 14C-datering, maar aangezien de aanwezigheid van de poort reeds historisch gedateerd is en rekening houdend met de ruimere marge die voor 14C-dateringen in acht moet worden gehouden, is verder onderzoek hiervan niet uitgevoerd. Deze houtskoolstalen dienen voor Onroerend Erfgoed wel bewaard te worden. Er werd geen hout aangetroffen onder de poort, zodat dendrochronologie niet mogelijk was.

Alle leerfragmenten worden in het kader van een verdere bewaring geconserveerd.

⁴³ Smeets & Avern 2012: 659-670.

⁴⁴ Het kadaster, dat aanzienlijke afwijkingen van de huidige situatie vertoont, werd ingepast in het georeferencieplan aan de hand van de hoek van het Hollands College. Alle andere aanpassingen gaven te grote vervormingen of zorgden er voor dat (grote) delen van de opgegraven zones opeens binnen de gebouwen kwamen te liggen.

⁴⁵ De beperkte (recente) vondsten die in de bovenlaag en de verstoringen van de nutsleidingen werden aangetroffen, werden niet ingezameld.

Hoofdstuk 4 Analyse

4.1 Site 1: De Broekstraatpoort in de Janseniusstraat

4.1.1 Stratigrafie en profielen

De opbouw van de bodem kon, omwille van de veiligheid, slechts op één plaats gedocumenteerd worden (fig. 4.1 en 4.5, coupe 1), met name tegen de noordwestelijke hoek van de rechter poorthelft. Dit profiel kon slechts ten dele opgekuist worden en werd omwille van de veiligheid ook alleen maar fotografisch geregistreerd, maar geeft een goede weergave van de bodemopbouw vanaf het oude looppniveau. Ten opzichte van de bovenkant van het vrij gelegde poortmassief is reeds 30 cm afgegraven, met name de recente wegverharding met bijhorend onderbed.

In het profiel is te zien dat nog ongeveer 15-20 cm van het opgaand muurwerk (1 = S1 in het vlak) bewaard is (overgang is aangeduid met de rode pijl). Daaronder bevindt zich een verzorgd funderingsmetselwerk dat ongeveer 235 cm diep bewaard is (2 = S15). Daaronder bevindt zich de circa 30 cm hoge zool van het fundament (3 = S16) die uit een minder verzorgd en licht uitstekend metselwerk bestaat (de meetlat in fig. 4.1 staat op de bovenkant van de zool). In totaal is het poortfundament dus tot een diepte van 280-285 cm bewaard gebleven. Rekening houdend met de reeds weggehaalde recente verharding met bijhorend onderbed bevindt de onderkant van de poortfundering zich op 310-315 cm onder het huidige straatniveau. Dit kan dit als volgt uitgedrukt worden:

Huidige straatniveau: 20,90-20,95 m TAW

Bovenkant bewaard opgaand muurwerk: 20,60-65 m TAW

Overgang opgaand muurwerk-fundering: 20,45 m TAW

Overgang fundering-zool: 18,10 m TAW

Onderkant zool: 17,80 m TAW

In het profiel haaks op de poortfundering is een oud straatniveau te herkennen. Deze circa 25 cm dikke laag (4 = S2 in het vlak), bestaande uit vooral kalkfragmenten, komt overeen met de overgang tussen het opgaand muurwerk en de fundering. Het is evenwel niet meer te achterhalen hoe deze laag zich tot de poort verhield, omdat de waterleiding die net tegen de muur aanlag, de relatie tussen beide structuren verstoortte. Onder deze laag bevond zich een tweede, grijsbruine laag die gediend zal hebben als onderlaag voor de oude weg (5 = S17). Deze laag is ongeveer 30 cm dik. Noch uit de laag van de weg noch uit de onderliggende laag werden vondsten aangetroffen, terwijl deze sporen intensief werden onderzocht met de schop en de metaaldetector.

Het grijsblauwe alluvium van de Dijle (7) werd op ongeveer 19,90 m TAW aangetroffen. Tegen de poortfundering aan bevond zich in dit alluvium nog de smalle insteek (6 = S18) voor het plaatsen van de poortfundering. De insteek is boven ongeveer 20 cm breed en loopt steil naar onder tot aan de onderkant van de zool van de fundering. Het doorzoeken van deze insteek op vondsten was maar beperkt mogelijk omwille van de veiligheid en leverde geen vondsten op.

Behalve de poortfundering zelf bevonden de archeologische sporen zich dus maximaal 1 m onder het huidige straatniveau.

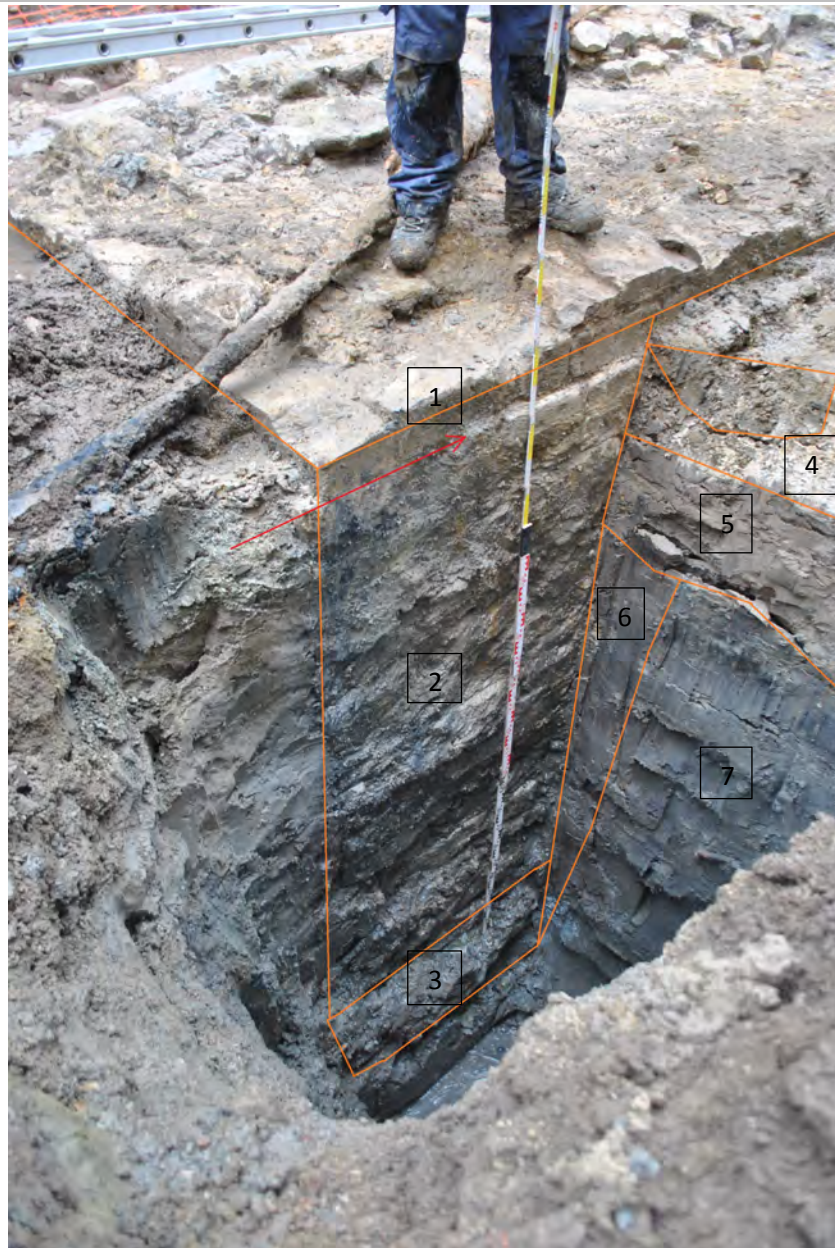

Fig. 4.1: Bodemopbouw ter hoogte van het poortmassief. De rode pijl geeft het oude loopniveau (overgang opgaand muurwerk naar fundering) aan.

4.1.2 Overzichtsplattegronden (fig. 4.2 en 4.3)

Zoals reeds uit de beschrijving van de werkmethode valt op te maken, werd het onderzoek bemoeilijkt door de aanwezigheid van een heel aantal leidingen. Fig. 4.2 geeft een overzicht van het projectgebied met aanduiding van al deze verstoringen. In het paars staan de diep reikende verstoringen, met name de huidige riolering, de aansluiting van de riolering van het Paridaens instituut en een toezichtspuit op de riolering van het Iers College. De impact van deze verstoringen is vrij groot en door de aard van het onderzoek was onderzoek onder deze verstoringen meestal niet mogelijk. De grootste verstoring, namelijk de huidige riolering, bevond zich volledig in de doorgang van de poort, zodat er geen muurresten verstoord werden bij de aanleg ervan.

In het geel zijn vervolgens de oppervlakkigere verstoringen aangegeven. Hierbij gaat het onder andere om een datakabel, de middenspanningkabels, de waterleiding, een gasbuis en de riolering van het Iers College. Deze verstoringen reikten niet dieper dan 80 cm onder het huidige straatniveau en hoewel deze leidingen voor enige verstoring van het poortmassief zorgden, konden onder deze verstoringen nog de nodige vaststellingen worden gedaan.

In de zuidwestelijke hoek van het onderzoeksgebied is een groene zone aangeduid die helemaal niet onderzocht kon worden. De nutsleidingen lagen hier te dicht tegen de stoeprand om hier nog machinaal te kunnen verdiepen. Daarnaast zal in deze zone ook niet verder gewerkt worden.

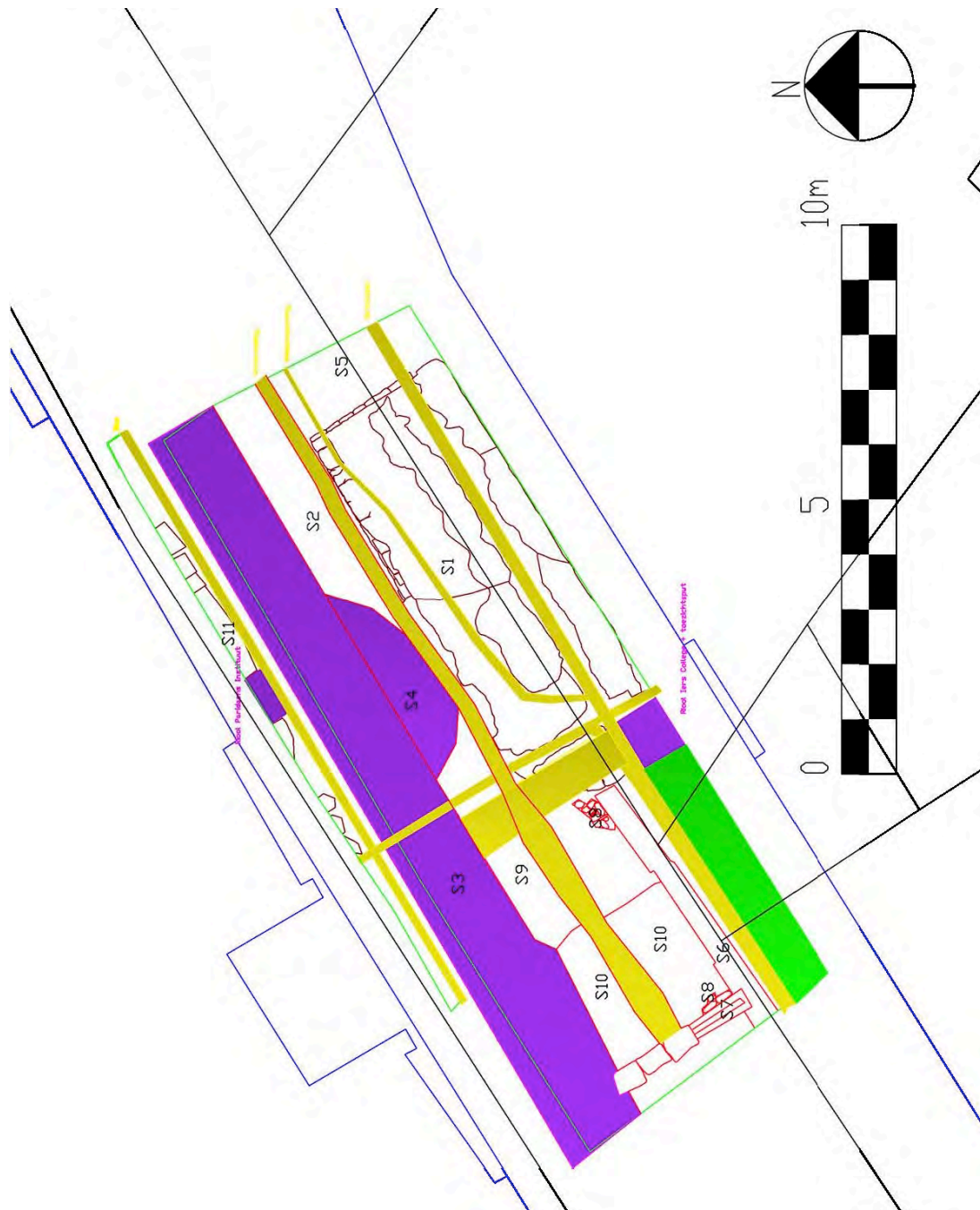

Fig. 4.2: Onderzoeksgebied met aanduiding van de diep reikende verstoringen (paars), de oppervlakkige verstoringen (geel) en de niet te onderzoeken zone (groen).

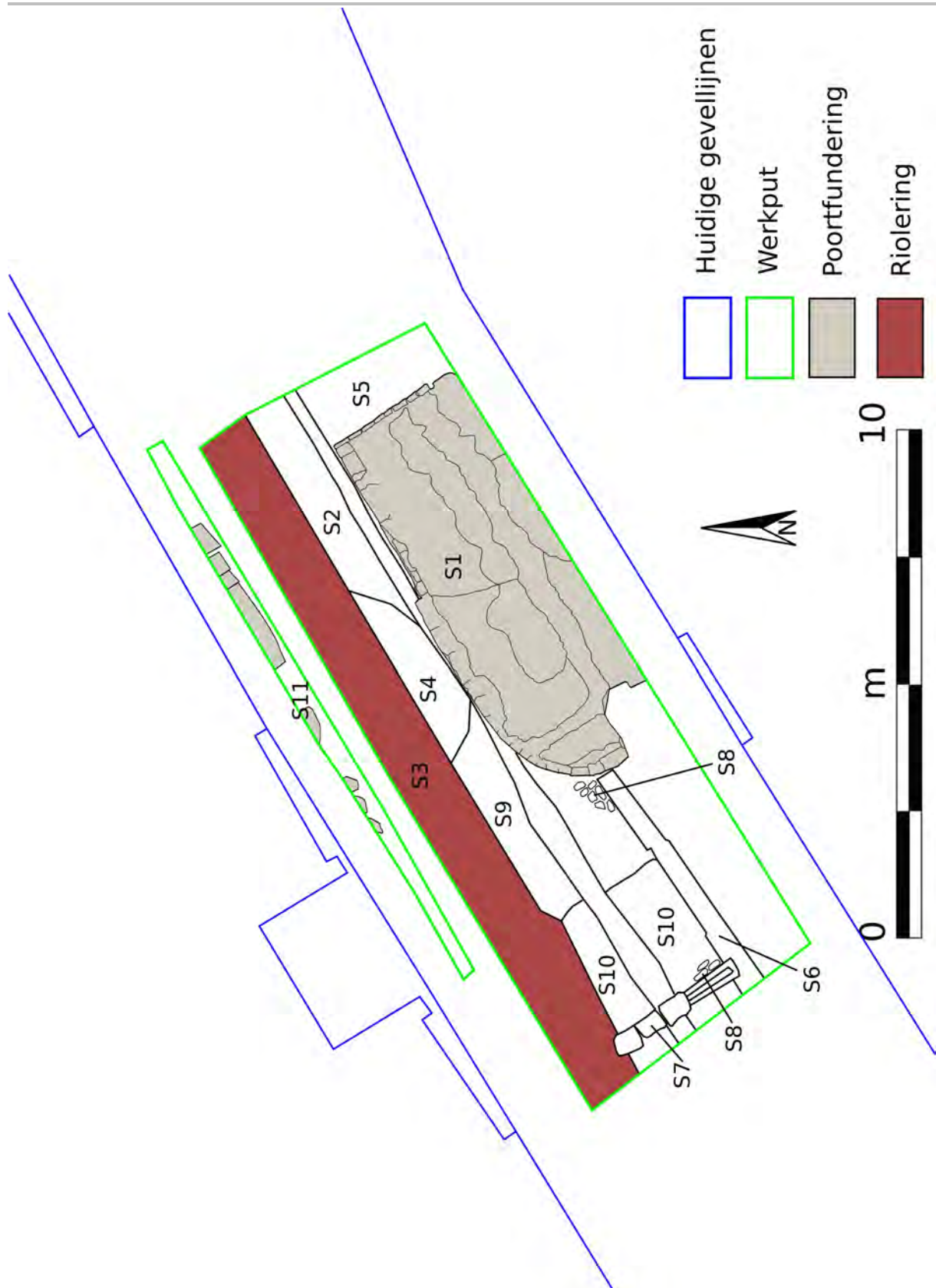

Fig. 4.3: Allesporenkaart.

4.1.3 Bespreking van de sporen

In totaal werden 15 sporen opgetekend (fig. 4.3), hoewel dit aantal eigenlijk nog lager ligt omdat de huidige riolering (S3) en een verstoring voor een toezichtspuit (S4) op deze riolering eveneens een spoornummer toegewezen kregen. De relatie tussen de verschillende sporen wordt weergegeven in fig. 4.6. De andere verstoringen en leidingen kregen geen spoornummer.

Sporen 1 en 11 zijn stukken van de Broekstraatpoort. S11 zijn de beperkte delen (enkel in de smalle sleuf van de nutsleidingen) van de linker poorthelft, S1 is de rechterpoorthelft. De opbouw van de poortfundering (S1) werd reeds onder punt 4.1 besproken en bestaat voor een beperkt deel nog uit opgaand muurwerk van de poort met een verzorgd metselwerk (overgang naar fundering op 20,60-20,65 m TAW), een groot funderingsmassief (overgang naar zool op 18,10 m TAW) en een zool (onderkant zool op 17,80 m TAW) (fig. 4.4). Aan de veldzijde is de poort halfrond, zoals ook op de bewaarde 17de-eeuwse tekeningen te zien is (fig. 2.18).

S1 is maximaal 8,28 m lang. De onderzochte breedte bedraagt maximaal 3,08 m, maar op basis van de te reconstrueren ronding (straal: 2,07 m) van de voorkant van de poort is een breedte van ongeveer 4,15 m te verwachten. Van S11 kon enkel de noordoostelijke hoek goed gelokaliseerd worden en het is ten opzicht van deze hoek dat een reconstructie van de linker poorthelft is gedaan (fig. 4.5 en 4.7).

In S1 kon een uitsprong van ca. 20 cm worden vastgesteld op ongeveer 3,40 m van de noordwestelijke hoek (fig. 4.8 en 4.9). Vermoed kan worden dat zich hier de houten poortdeuren hebben bevonden die de stadspoort moesten afsluiten. Hoewel de exacte plaats van de aansluiting van de stenen ringmuur op de stadspoort niet kon worden vastgesteld, lijkt de zone tussen het halfronde uiteinde aan de veldzijde en de kleine verspringing een goede kanshebber.

De muur is volledig opgebouwd uit Balegemse kalkzandsteen en is gemetseld met een harde gele kalkmortel. Bij het uitbreken van de funderingen kon worden vastgesteld dat er geen houten palen als onderfundering gebruikt zijn (fig. 4.5, coupe 2). Er waren ook geen bouwnaden of een verschil in parament en opvulmetselwerk te herkennen. De fundering was, op een sporadische ijzerzandsteen na, volledig opgebouwd uit de witte Balegemse kalkzandsteen (fig. 4.10).

Fig. 4.4: Compilatiezicht op de zijkant van S1. Omwille van aanwezige leidingen kon niet over de volledige lengte van de poort gegraven worden. De onder kant van de fundering is niet zichtbaar op deze foto.

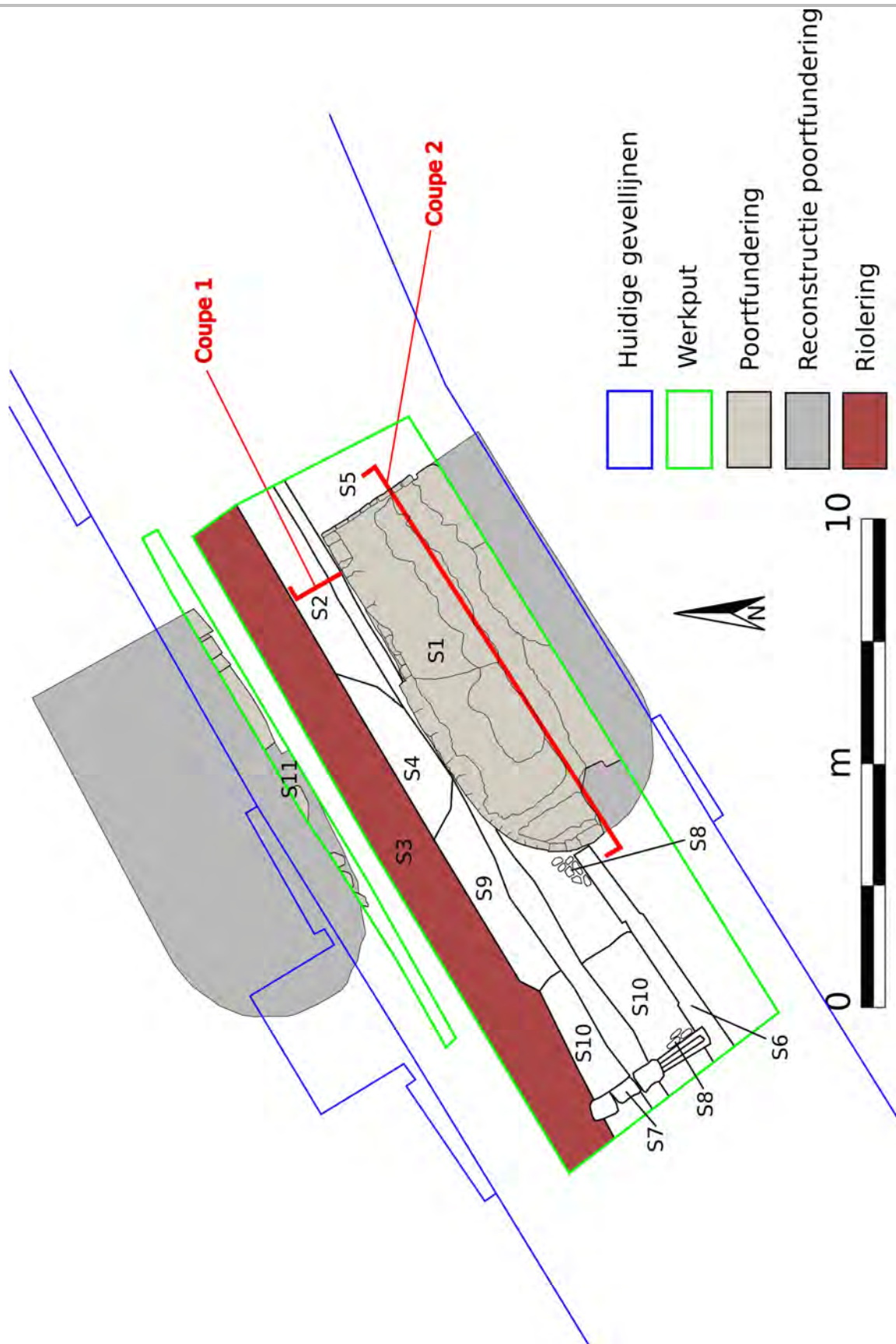

Fig. 4.5: Allesporenkaart met reconstructie van de aangetroffen Broekstraatpoort.

Fig. 4.8: Zijaanzicht op de verspringing in de fundering van de stadspoort.

Fig. 4.9: Bovenaanzicht van de fundering van de stadspoort met duidelijk zichtbaar de verspringing.

Fig. 4.10: Zicht op een deel van de 'gecoupeerde' poortfundering.

Hoewel niet meer met zekerheid vast te stellen, is S2 een wegtracé dat in verband kan worden gebracht met de poort (fig. 4.11). De hoogte van het tracé komt overeen met het verstek van de poort zelf. De relatie tussen beide sporen is helaas verstoord door de aanleg van de waterleiding. Enkel in het meest noordelijke deel van de poortdoorgang bleef het tracé bewaard. Grote delen zijn ook verstoord door de aanleg van de huidige riolering (S3 en S4).

In het zuiden bevond zich een noord-zuid georiënteerde bakstenen muur S6 (formaten: 24x12x6 cm) (fig. 4.12). Deze muur staat koud tegen de stadspoort en is ook van een veel recentere datum. Dit kan afgeleid worden uit de relatie die er is dankzij een oud afwateringskanaaltje (S7) dat in muur S6 is ingewerkt en dat afwatert in de huidige riolering (S3) (fig. 4.13).

Het afwateringskanaaltje is bedekt met grote gekapte blokken Balegemse zandsteen. In de hoek tussen S6 en S7, maar ook nog 3,5 m noordelijker (bijna aan de verstoorde aanbouw tegen het poortfundament), zijn stukjes van een oud (18de-19de eeuwse?) wegdek (S8) in kleine, onregelmatige kasseien (eerder veldkeien) aangetroffen (fig. 4.14).

De bakstenen muur S6 wordt geïnterpreteerd als een oude rooilijn. De locatie van deze rooilijn is thans nog bewaard in het smalste stuk van de Janseniusstraat, namelijk helemaal in het noorden, bij de aansluiting op het Damiaanplein. Op het huidige kadaster, dat niet is aangepast aan de situatie van de laatste 100-150 jaar (?), staat de Janseniusstraat nog als een smalle straat met twee parallelle gevellijnen. Dit komt echter niet overeen met de huidige situatie, waarbij vooral aan de kant van het lers College de gevels meer naar achter liggen en de straat duidelijk verbreed (fig. 4.15). Opvallend is dat de getekende kadasterlijn overeen komt met het aangetroffen stuk muur S6 en dus samenvalt met de oude rooilijn (fig. 4.16). Ook de 17de-eeuwse prenten (fig. 2.17 en 2.18) bevestigen het bestaan van deze muur.

Sporen S5, S9 en S10 zijn lagen die niet verder onderzocht zijn geworden, aangezien ze in de vulling onder andere cement en ander recent bouw materiaal bevatten. Onder deze lagen bevond zich het alluvium (fig. 4.12).

Fig. 4.11: Vermoedelijk wegtracé (S2), doorsneden door de latere waterleiding, waardoor de relatie met de poortfundering verloren is gegaan.

Fig. 4.12: Muur S6 met links het in verband staande afwateringskanaaltje S7.

Fig. 4.13: Afwateringkanaaltje S7 in relatie met sporen S6 en S3. Rechtsonder is nog een klein restant van wegdek bewaard (S8).

Fig. 4.14: Bewaard stuk wegdek in onregelmatige kasseien (S8).

Fig. 4.15: Bovenaanzicht van de huidige gevellijnen in de Janseniusstraat.

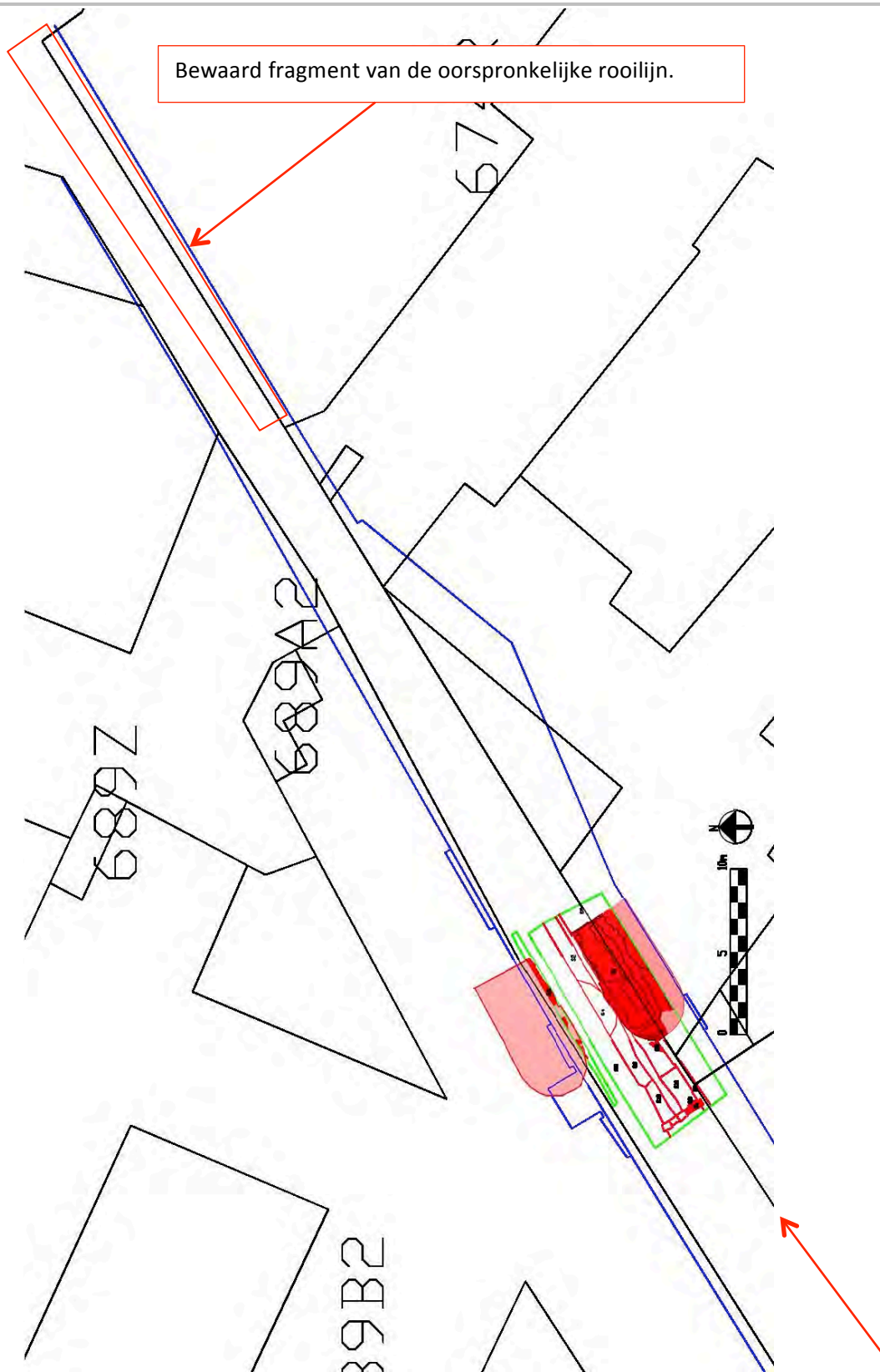

Fig. 4.16: De gevellijn op het kadasterplan (in het zwart, aangeduid met rode pijl), aan de kant van het Iers College, komt opvallend goed overeen met S6, die als oude rooilijn wordt geïnterpreteerd. De blauwe lijnen zijn de ingemeten gevels.

4.2 Site 2: Een laatmiddeleeuwse weg op het Damiaanplein

4.2.1 Stratigrafie en profielen

Op maandag 17 februari 2015 werd onder begeleiding van een archeoloog een profielput gegraven op het Damiaanplein. Omdat hierbij de bestaande riolering en een waterleiding werden aangetroffen, diende op dinsdag 18 februari 2015 een nieuwe put gegraven te worden. Hier kon het bodemprofiel op het Damiaanplein geregistreerd worden (fig. 4.17). Bij het uiteindelijke onderzoek in deze zone op 12 en 15 juni 2015 konden nog enkele bijkomende waarnemingen gedaan worden.

Onder de huidige asfalt bevond zich het oude wegdek in kasseien (1). Daaronder bevonden zich drie ophogingspakketten. Het eerste ophogingspakket (2 = S19) is te interpreteren als de fundering voor de kasseiverharding en bestond uit een 80 cm dikke geel-bruine laag met daarin veel puin. Ook het tweede ophogingspakket (3, ook S12) bevatte zeer veel (baksteen)puin. De laag had een roodbruine kleur en was eveneens 80 cm dik. Het derde, veel dunnere (ca. 30 cm) ophogingspakket had een groengrijze vulling en was veel minder puinig.

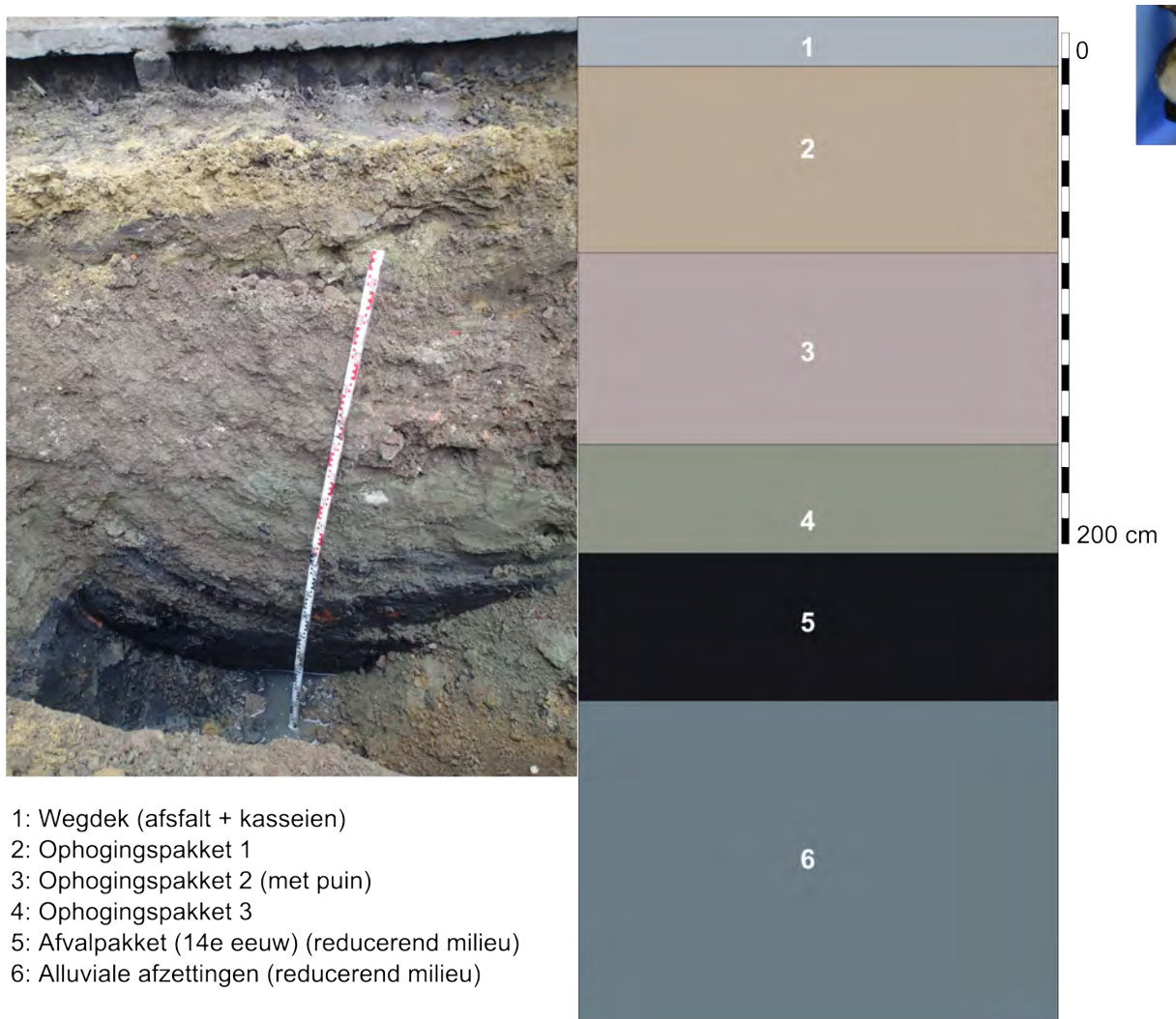

Fig. 4.17: Stratigrafische opbouw ter hoogte van het Damiaanplein.

Op de overgang tussen lagen 4 en 5 werd op 12 juni 2015 een weg (S13) aangetroffen (TAW 20,59 m) (fig. 4.18). Verder onderzoek op 15 juni 2015 leerde dat laag 5 (ook S14) zowel naast als onder deze weg doorliep. Het ging om een donker grijsbruin afvalpakket waarin redelijk wat laatmiddeleeuws (tot ca. 1350) materiaal werd aangetroffen.

Op ongeveer 250 cm onder het huidige niveau bevonden zich de grijze, gereduceerde alluviale afzettingen.

Fig. 4.18: Zicht op de stratigrafische opbouw ter hoogte van de aangetroffen weg.

4.2.2 Overzichtsplattegronden (fig. 4.19)

Het onderzoek werd bemoeilijkt door de aanwezigheid van de nog in gebruik zijnde riolering. Hierdoor was enkel in de zone ten zuiden van deze riolering archeologisch onderzoek mogelijk. In de noordelijke zone was veel verstoring aanwezig ten gevolge van de aanleg van de riolering en de aanleg van huisaansluitingen.

In totaal werden vier verschillende sporen aangetroffen. S12 komt overeen met laag 4 uit het profiel, terwijl S14 overeenkomt met laag 5. De stratigrafische verbanden tussen deze sporen zijn weergegeven in fig. 4.20.

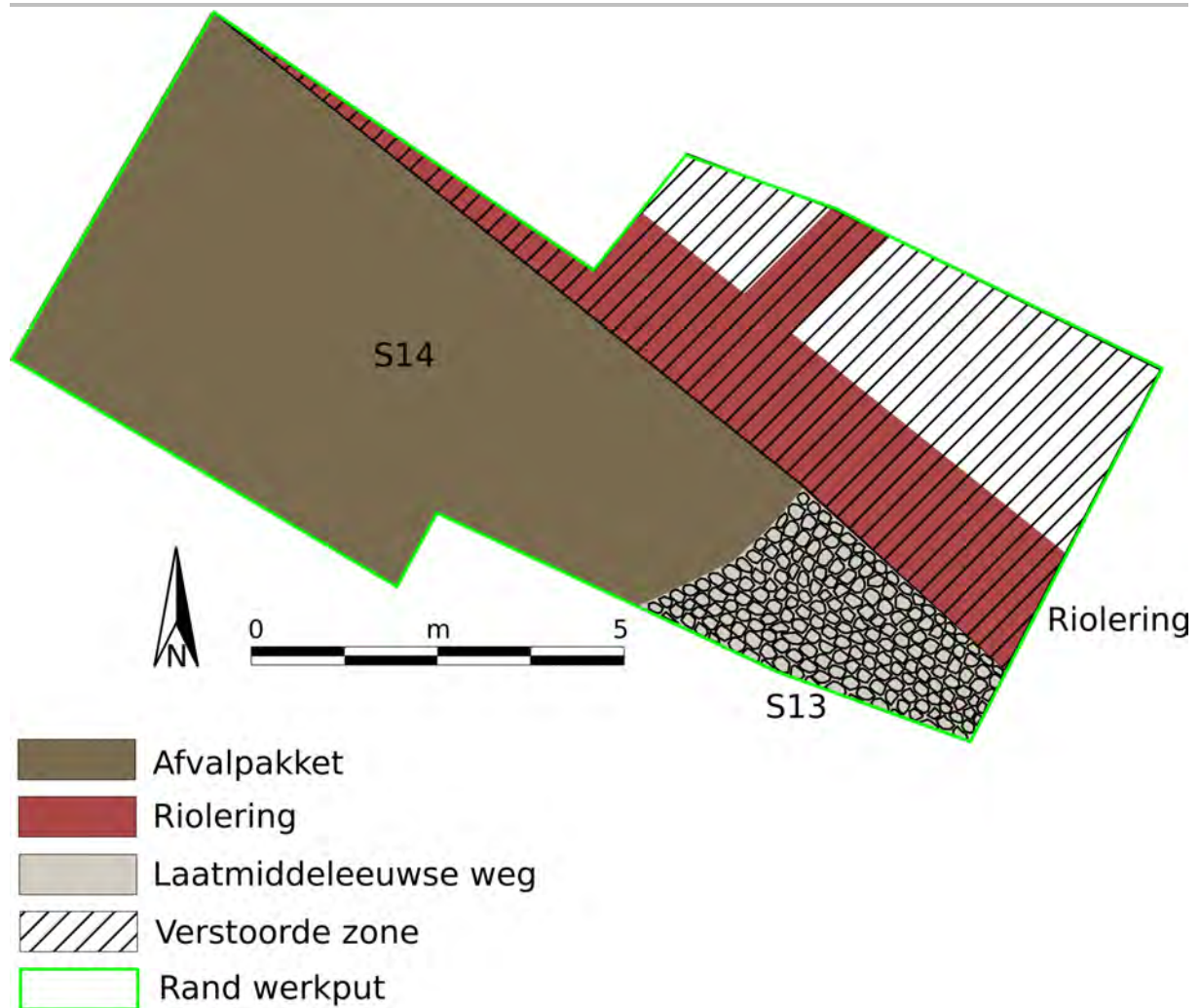

Fig. 4.19: Alle sporen kaart. De onderzochte zones zijn groen omrand, de weg is schematisch ingetekend en de rioleringen (verstoringen) zijn bruin omrand.

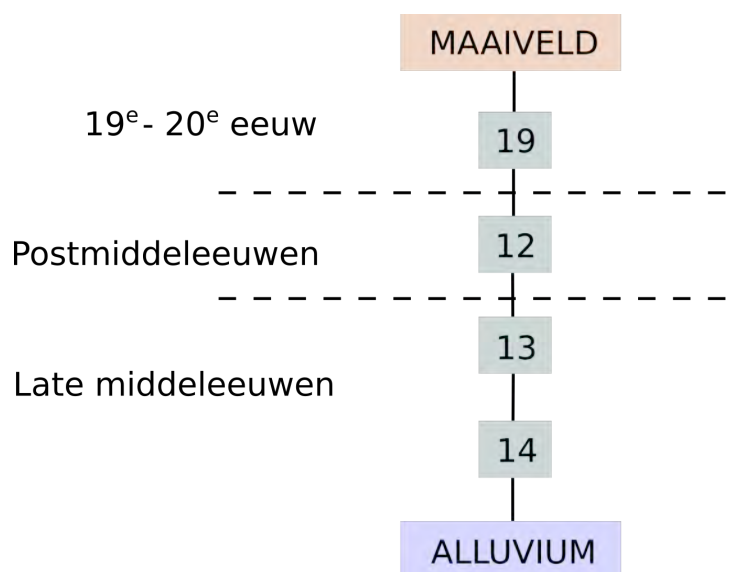

Fig. 4.20: Harris-matrix van site 2.

4.2.3 Bespreking van de sporen

S12 (ook laag 4) was een laag die zich op ongeveer 1,75m onder het huidige looppniveau bevond. In deze laag, die de weg (S13) afdekt, werden slechts enkele vondsten aangetroffen. Het ging om 3 fragmenten laat-15de-eeuws steengoed, waaronder één bodem van een klein kannetje, en twee 12de-eeuwse fragmenten Maaslands aardewerk, waaronder een fragment met een manchetvormig rand. Het weinige materiaal in dit spoor geeft een zeer ruime datering en is duidelijk een verrommelde, postmiddeleeuwse (ophogings)laag.

De weg (S13) zelf bestond uit kleine natuurstenen (fig. 4.21) en lag in het verlengde van de huidige Janseniusstraat (fig. 4.22). Er was geen zand- of mortelbed aanwezig waarin de stenen gelegd waren. In het noorden werd de weg oversneden door de huidige riolering en de zone ten noorden van deze riolering was verstoord, waardoor niet kon vastgesteld worden of de weg daar nog doorliep. Enkel de westelijke begrenzing kon vastgesteld worden, terwijl de weg zowel in het oosten als het zuiden nog doorliep onder het profiel. Er kon dus enkel een minimale breedte van ca. 4 m worden vastgesteld. Tussen de stenen van de weg konden vier metalen voorwerpen met de metaaldetector worden gerecupereerd, met name twee gesmede spijkers, een hoefijzer en een fragment van een plaatje. Er werden ook twee fragmenten leer op de straatstenen aangetroffen. Het gaat hierbij om één snipper en één zoolfragment (fig. 4.23).

Fig. 4.21: Zicht op het bewaarde wegtracé (S13).

Fig. 4.22: Ligging van de middeleeuwse weg ten opzichte van de huidige Janseniusstraat.

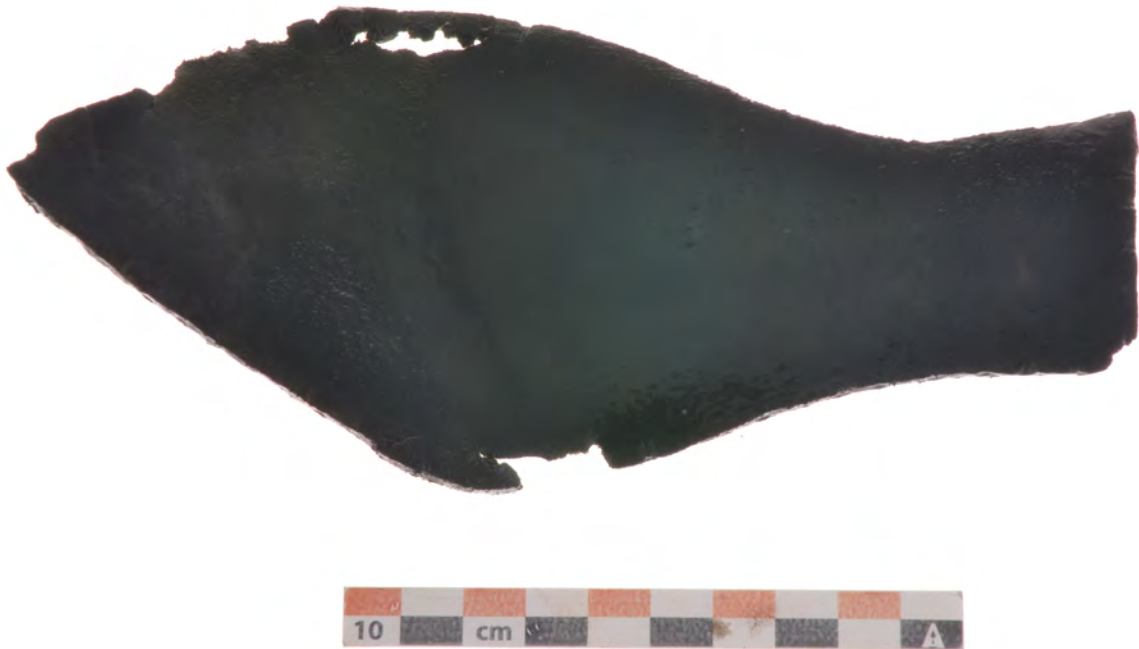

Fig. 4.23: Zoolfragment uit S13.

S14 is laatmiddeleeuwse (afval)laag die zowel naast als onder de weg (S13) vastgesteld kon worden. Er was geen verschil tussen de laag onder de weg en naast de weg, waardoor alle vondsten samen werden gevoegd.

In deze laag werden manueel veel vondsten (n=297) ingezameld, met name 134 aardewerkfragmenten, 88 fragmenten leer, 68 stukken dierlijk bot, 6 metalen voorwerpen en 1 wetsteen in natuursteen. De verdeling hiervan is weergegeven in fig. 4.24.

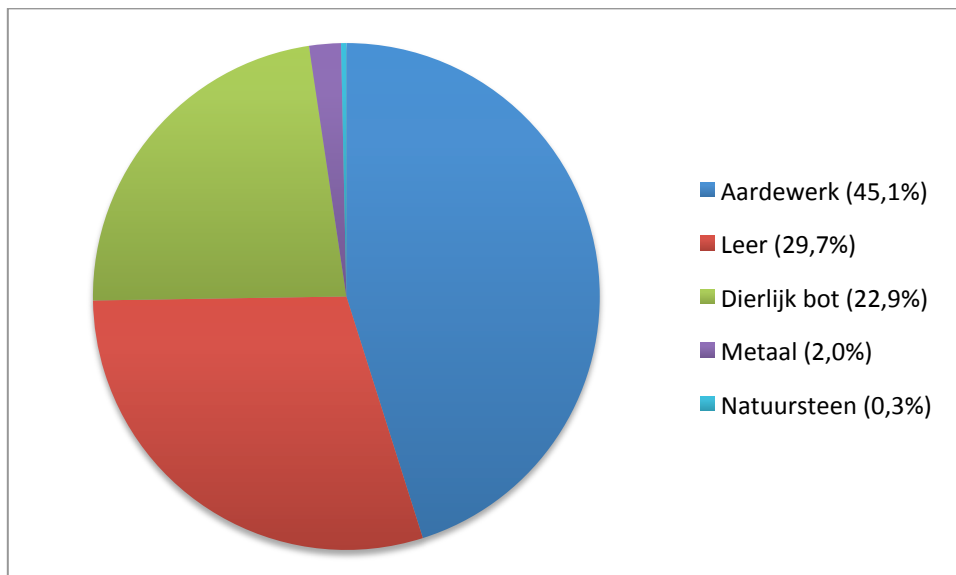

Fig. 4.24: Verdeling van de verschillende vondstencategorieën in S14.

De 134 aardewerkfragmenten waren op te delen in 65 scherven grijs, 29 scherven Maaslands, 28 scherven steengoed (alle uit Langerwehe), 6 scherven Elmpt, 3 scherven rood en telkens 1 scherf Brunssum-Schinveld, prot-steengoed en daktegel. Met 48,6% is het grijs aardewerk duidelijk de dominante aardewerksoort. Voorts vallen de hoge percentages Maaslands (21,7%) en steengoed (20,9%) en het zeer lage percentage rood (2,2%) op. Het gaat om zeer gefragmenteerd aardewerk dat slechts sporadisch te puzzelen valt. De aanwezige scherven zijn meestal ook klein.

Bij het grijs aardewerk (n=65) bevinden zich 49 wandfragmenten, 3 worstoren, 4 bodemfragmenten en 8 randen (fig. 4.25)⁴⁶. De fragmenten zijn vaak te klein om een vorm te reconstrueren, maar gelet op de verschillende scherven met sporen van beroeting, kan aangenomen dat een deel als kookwaar te interpreteren valt. De randfragmenten zijn afkomstig van (kook)kannetjes of kommen. Er zijn geen diagnostische stukken aanwezig die dateerbaar zijn.

Bij het Maaslands aardewerk (n=29) bevinden zich 22 wandfragmenten (waarvan één versierd is met radstempel), 2 worstoren, 2 bodemfragmenten en 3 randen. Behalve op een rand van een kom (met gietsneb), een klein kommetje met groen loodglazuur aan de buitenzijde en een grote rand van een teil na, zijn er geen herkenbare of dateerbare vondsten aanwezig. Een ruime datering van het Maaslands aardewerk kan tussen 1200 en 1350 worden geplaatst.

Het best dateerbare aardewerk is het steengoed (n=28). Alle aangetroffen fragmenten zijn toe te schrijven aan de productie in en om Langerwehe. Naast 17 wandfragmenten werden ook 2 bandvormige oren, 5 randfragmenten (aangeknepen standing) van kannen en 4 randen van kannen van het Deventer-type s2-kan-23 aangetroffen (fig. 4.26). Deze kannen kunnen in de tweede helft van de 14de eeuw gedateerd worden. Op de rand is een zig-zag stempel aanwezig.

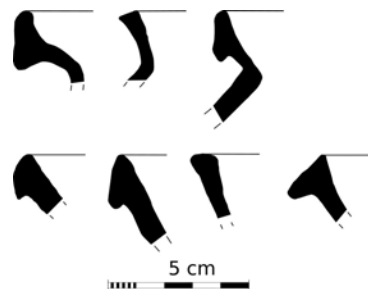

Fig. 4.25: De randfragmenten in grijs aardewerk uit S14.

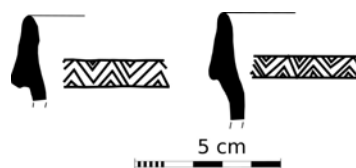

Fig. 4.26: De randfragmenten in steengoed (Langerwehe) uit S14.

Fig. 4.27: Het randfragment uit Elmpt uit S14.

⁴⁶ Er zijn maar 7 randen getekend, omdat er twee passend waren.

Bij het overige aardewerk is enkel nog een randfragment van een grote teil uit Elmpt (fig. 4.27) als vorm herkenbaar. Op basis van het zeer lage voorkomen van rood aardewerk (n=3) kan eveneens een datering voor 1400 naar voren worden geschoven. Bij grootschalig archeologisch onderzoek op het Fochplein kon worden vastgesteld dat rood aardewerk pas in het begin van de 15de eeuw meer en meer begint voor te komen⁴⁷.

Het leer (n=88) kon opgedeeld worden in 23 fragmenten van zolen, 18 snippers leer, 16 stukken bovenleer, 12 randjes waarmee zool en bovenleer aan elkaar genaaid waren, 3 stukken van een hele schoen (fig. 4.28) en 16 kleine onbepaalde fragmenten⁴⁸.

Onder de zolen (fig. 4.29) bevinden zich fragmenten van samengestelde zolen (zolen waarvan het zooloppervlak bestaat uit twee of meer delen), een fenomeen dat zich voornamelijk in de 13de en 14de eeuw situeert.

Bij het bovenleer (fig. 4.30) zijn er enkele fragmenten die afkomstig zijn van enkelriemschoenen met ingeregen geleidelusjes (fig. 4.31). Dit is een regelmatig voorkomend schoentype dat gedurende vrij lange tijd gebruikt werd. En gedateerd kan worden tussen 1000 en 1300.

Er zitten snippers en versneden zolen en bovenleer (zelfs een grotendeels versneden schoen) in dit ensemble. Het doet daarom op het eerste zicht denken aan het afval van schoenlappers/oud-schoenmakers⁴⁹.

Fig. 4.28: De leren schoen uit S14.

⁴⁷ Smeets & Vander Ginst (eds.) 2012: 237.

⁴⁸ Het wetenschappelijk potentieel van deze context is eerder beperkt aangezien de vondsten uit een afvalpakket komen, en niet uit een gesloten context, zoals op het Barbarahof wel het geval was (De Groote e.a. 2015), waar uit een gracht een staal genomen werd dat overeenkomt met 105,2 kg leerresten.

⁴⁹ Met dank aan Jan Moens (Onroerend Erfgoed) voor de verstrekte informatie en dateringen.

Fig. 4.29: Enkele zoolfragmenten uit S14.

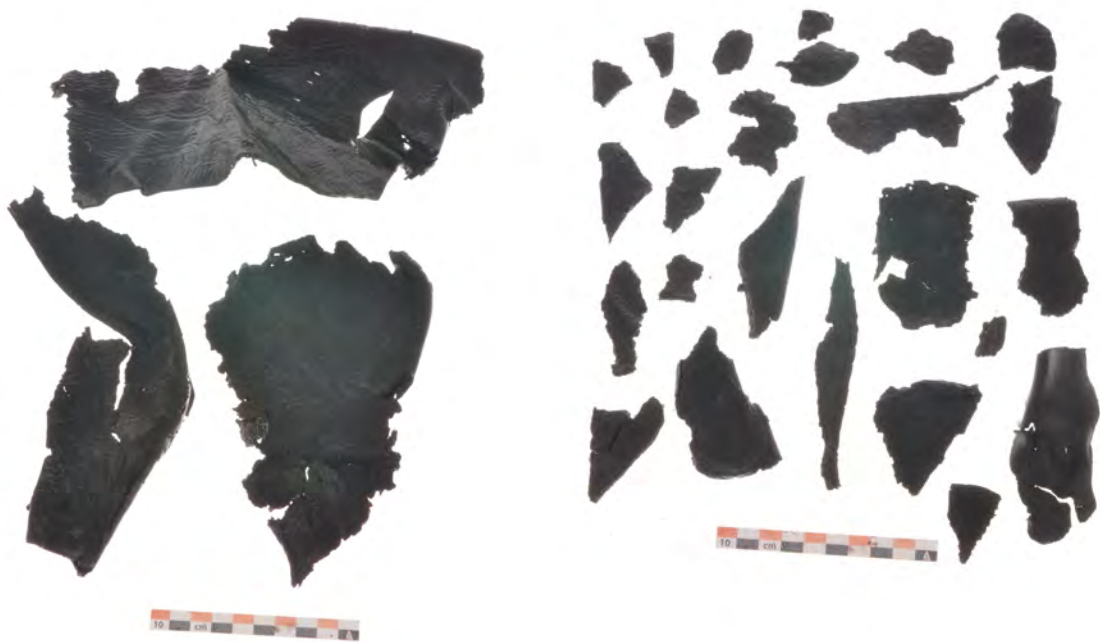

Fig. 4.30: Enkele fragmenten bovenleer uit S14.

Fig. 4.31: Fragment van een enkelriemschoen uit S14.

Bij het dierlijke bot (n= 68) valt de grote hoeveelheid ribben op. Vaak zijn deze in stukken gekapt, wat wijst op consumptieafval. Ook zijn er enkele kaken van schaap/geit en een hoornpit aanwezig. Net zoals bij het aardewerk is er een grote fragmentatiegraad vast te stellen.

Bij het metaal (n=6) dat werd aangetroffen met de metaaldetector, bevonden zich 2 gesmede spijkers en een benen mesheft (?) met een metalen beslag (fig. 4.32).

Fig. 4.32: Benen mesheft met metalen beslag.

Het archeologisch onderzoek in de Janseniusstraat en op het Damiaanplein te Leuven

Het vondstenmateriaal uit S14 kan, voornamelijk op basis van het aardewerk en het leer, gedateerd worden in de tweede helft van de 14de eeuw. Dit geeft een terminus post quem voor de weg, die dus na ca. 1400 te dateren is. Hoe lang de weg in gebruik is gebleven, kon niet achterhaald worden, maar in het ophogingslaag boven de weg was in alle geval laat-15de-eeuws materiaal aanwezig.

Hoofdstuk 5 Synthese

5.1 Interpretatie en datering

Tijdens het archeologisch onderzoek werden twee sites aangetroffen. De eerste site (zie 4.1) bevindt zich halverwege de Janseniusstraat en is de oude Broekstraatpoort. De poort bestaat uit twee delen (telkens 8,28 x 4,15 m) en heeft aan de veldzijde halfronde uiteinden. De poort is opgebouwd uit Balegemse kalkzandsteen en is gemetseld met een harde gele kalkmortel. Er is nog een beperkt deel van het opgaand muurwerk bewaard. Op ongeveer 3,4 m van de noordwestelijke hoek is een uitsprong van ca. 20 cm aanwezig. Vermoed kan worden dat zich hier de houten poortdeuren hebben bevonden die de stadspoort moesten afsluiten.

Bij de bouw van de stenen stadsmuur tussen 1156 en 1165 werden recent vraagtekens geplaatst en wordt een datering in het begin van de 13de eeuw vooropgesteld. Dit is echter niet het geval voor de bouw van de stadspoorten, die meestal in de eerste helft of rond het midden van de 12de eeuw gedateerd worden. De Broekstraatpoort wordt uiteindelijk in 1769 afgebroken.

Eventueel dendrochronologisch onderzoek op een houten onderfundering had meer duidelijkheid kunnen geven over de datering van de Broekstraatpoort, maar bij het uitbreken van de poortfundering werden geen houten palen aangetroffen. Bijkomende 14C-datering werd niet nuttig geacht, gelet op de bredere dateringsrange.

De tweede site (zie 4.2) is een laatmiddeleeuwse weg op het Damiaanplein. Deze minimaal 4 m brede weg kon slechts zeer beperkt onderzocht worden (onder andere door de eerdere verstoringen). De weg was gemaakt in onregelmatige blokjes Balegemse kalkzandsteen en lag niet in een zand- of mortelbed.

Onder de weg werd een afval laag aangetroffen. Het vondstenmateriaal uit dit pakket kan (voornamelijk op basis van het aardewerk en het leer) in de tweede helft van de 14de eeuw gedateerd worden. Dit betekent dat de weg rond 1400 te dateren is.

5.2 Beantwoording onderzoeksvragen

5.2.1 Onderzoeksvragen bureaustudie⁵⁰

Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?

Het projectgebied is gelegen binnen de 12de-eeuwse stadskern van Leuven. De riolering dwarsst de locatie van de verdwenen stadspoort (de Broekstraatpoort) ter hoogte van de hoek van het Iers College (fig. 5.1). Voor de rest is het projectgebied steeds straat geweest. Op het Pater Damiaanplein, maar vermoedelijk buiten het projectgebied, heeft zich een kerk bevonden.

De CAI geeft voor de zone rond het projectgebied 17 verschillende vindplaatsen aan. Dit wijst in alle geval op een dense bewoning.

⁵⁰ De lezer moet er zich bewust van zijn dat het beantwoorden van de onderzoeksvragen van de bureaustudie voor de aanvang van de werken reeds diende te gebeuren.

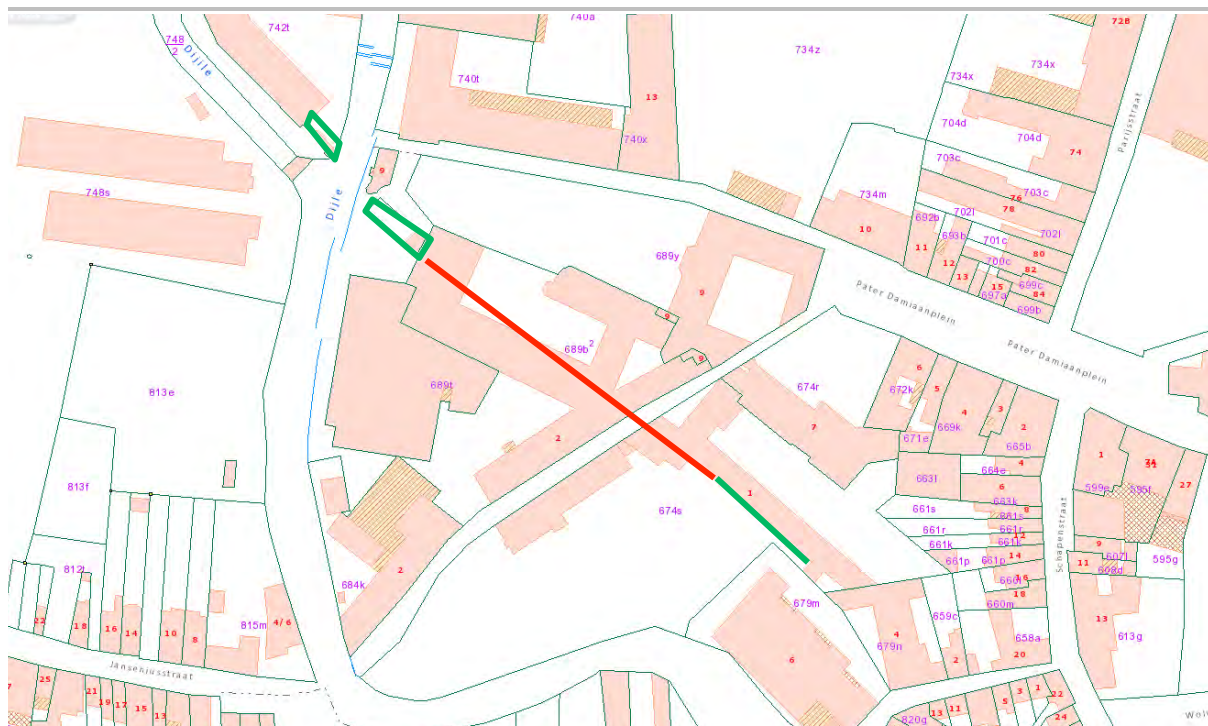

Fig. 5.1: Bewaarde restanten van de 12de-eeuwse stadsmuur (groen) en gereconstrueerd deel (rood).

In welke mate is het terrein reeds verstoord?

Centraal in de weg (Janseniusstraat) bevindt zich reeds een riolering die ongeveer 2 m diep reikt. Tevens zijn in beide voetpaden nutsleidingen aanwezig.

In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?

De geplande werken (tot 3 m diepte), voor zover geen gebruik kan gemaakt worden van de oude verstoringen, houden het vernielen in van resten van de oude Broekstraatpoort. Het aantreffen van andere resten in de Janseniusstraat is eerder beperkt. Mogelijk konden de werken ook resten van de kerk op het Damiaanplein verstoren.

Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?

Het aanpalend archeologisch onderzoek in het Iers College is niet representatief voor het projectgebied.

Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de prospectie met in greep in de bodem beantwoord worden?

Zijn er nog resten aanwezig van de verdwenen Broekstraatpoort?

Zijn er nog resten aanwezig van de verdwenen kerk op het Damiaanplein?

Wat is de te volgen strategie tijdens het onderzoek?

Op de startvergadering werd afgesproken na het verwijderen van de verhardingen over te gaan tot een beperkte sondage ter hoogte van de verdwenen Broekstraatpoort. Indien resten worden aangetroffen, dienen deze vlakdekkend opgegraven te worden. Aangezien er mogelijke resten van een oude kerk of kerkhof op het Damiaanplein aanwezig kunnen zijn, moeten de werken hier archeologisch opgevolgd worden. Voor de rest van het projectgebied volstaat een begeleiding van de uitgravingen.

5.2.2 Onderzoeksvragen opgraving

Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Zijn er archeologische sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?

In de Janseniusstraat werden de resten van de goed bewaarde 12de-eeuwse Broekstraatpoort aangetroffen. Deze resten konden ca. 3 m diep onderzocht worden. Er was zelfs nog een beperkt deel opgaand muurwerk aanwezig.

Op het Damiaanplein werden de resten van een minimaal 4 m brede weg aangetroffen. Op basis van het aangetroffen aardewerk en leer in de laag onder deze weg, kon de weg rond 1400 gedateerd worden.

Hoewel de aangetroffen resten op beide sites goed bewaard waren, was ook telkens al een grote mate van verstoring waar te nemen. Dit was het gevolg van het plaatsen van de huidige riolering.

Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?

De site Broekstraatpoort kan vanaf de 12de eeuw gedateerd worden. Tijdens het archeologisch onderzoek werden de twee poorthelften van de Broekstraatpoort aangetroffen en gedocumenteerd. In de tweede helft van de 18de eeuw wordt de poort afgebroken. Er werden geen materiële resten op deze site aangetroffen.

Op basis van de stratigrafie is de zone op het Damiaanplein minimaal vanaf de tweede helft van de 14de eeuw in gebruik. Er wordt dan een afvallaag uitgespreid, waarop omstreeks 1400 een wegtracé wordt aangelegd.

Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?

Er is geen relatie tussen de bestaande panden en het aanwezige archeologische erfgoed. Enkel een bakstenen muur (S6) kan vermoedelijk in verband worden gebracht met de oude rooilijn aan de kant van het Iers College.

Er kon wel worden vastgesteld dat onder het Paridaens instituut nog resten van de oude stadspoort zitten of minstens hebben gezeten.

Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?

Er konden geen specifieke activiteiten worden vastgesteld binnen het onderzoeksgebied. De Janseniusstraat en het Damiaanplein hebben steeds dienst gedaan als openbaar domein. Op het Damiaanplein werd een weg aangetroffen. Wel werd er op het Damiaanplein mogelijk afval van schoenlappers/oud-schoenmakers in een afvalpakket aangetroffen.

De Broekstraatpoort maakte deel uit van de eerste omwalling van Leuven. De aanwezigheid van deze resten sluit goed aan bij de historische gegevens hiervan.

Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?

Er werden geen vondsten ingezameld aan de Broekstraatpoort.

De vondsten uit S14 (laag onder de weg) zijn in de tweede helft van de 14de eeuw te dateren. Aan het aardewerk is geen functionele interpretatie te geven. Het aangetroffen leer zou afkomstig kunnen zijn van schoenlappers/oud-schoenmakers⁵¹. Een dergelijke, veel grotere context werd opgegraven op het Barbarahof en recent gepubliceerd.

⁵¹ Volgens Jan Moens (Onroerend Erfgoed).

Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?

Op het Damiaanplein werd een 14de-eeuwse laag aangetroffen onder het wegtracé. De ophogingslagen boven deze weg, maar ook aan de Broekstraatpoort, zijn postmiddeleeuws.

Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Leuven?

De resultaten van het uitgevoerde onderzoek bevestigen de kennis die er was over de stadsontwikkeling van Leuven. De aanwezigheid van de Broekstraatpoort werd bevestigd en de fysieke aspecten ervan konden onderzocht worden. Bij gebrek aan goed dateerbaar materiaal (liefst hout voor dendrochronologie) is het niet mogelijk uitspraken te doen in verband met het mogelijk opschuiven van de datering van de stenen omwalling. Over de datering van de poort in de eerste helft of midden van de 12de eeuw wordt evenwel niet getwijfeld.

Resten van de verdwenen kerk en het bijhorend kerkhof op het Damiaanplein werden binnen de werfzone niet aangetroffen. Hierover kunnen dus geen bijkomende gegevens worden verstrekt.

Hoofdstuk 6 Besluit

Conform art. 4 § 2 van het Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003), 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006), 27 maart 2009 (B.S. 15.5.2009) en 18 november 2011 (B.S. 13.12.2011) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden. Vermits behoud in situ niet mogelijk was, was een archeologische begeleiding van de werken noodzakelijk.

Tijdens het onderzoek werd vastgesteld dat er twee sites aanwezig waren binnen de werkzone. Het gaat enerzijds om de resten van de 12de-eeuwse Broekstraatpoort halverwege de Janseniusstraat en anderzijds om een laatmiddeleeuwse (ca. 1400) weg op het Damiaanplein. Andere resten werden niet aangetroffen bij het uitgevoerde archeologisch onderzoek.

Het officieel vrijgeven van de werkzone na het archeologisch onderzoek gebeurt door Onroerend Erfgoed.

Ondanks het vrijgeven van het terrein blijven de algemene bepalingen die voorzien zijn in:

- het decreet van 30 juni 1993 houdende bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003, 10 maart 2006, 27 maart 2009 en 18 november 2011 (BS 08.06.1999, 24.03.2003, 07.06.2006, 15.5.2009 en 13.12.2011)
- en het besluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij besluiten van de Vlaamse Regering van 12 december 2003, 23 juni 2006, 9 mei 2008, 4 december 2009, 1 april 2011 en 10 juni 2011

van toepassing, meer bepaald voor de bepalingen over de meldingsplicht van eventuele toevalsvondsten tijdens het verdere verloop van de werken.

Bibliografie

www.belgica.kbr.be

www.dov.vlaanderen.be

www.europeana.eu

www.inventaris.onroerenderfgoed.be

www.kbr.be

www.oudelandkaarten.eu

www.rijksmuseum.nl

Bogemans F. 2005: *Legende overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen*, Brussel.

Cockx E. & Huybens G. (eds.) 2007: *De Leuvense prentenatlas. Zeventiende-eeuwse tekeningen uit de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Deel 1, Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving*, Leuven.

Coenegrachts T. 2008: *De eerste stenen stadsmuur van Leuven: een vergelijkende studie*, onuitgegeven masterpaper KULeuven, Leuven.

De Grootte K., De Maeyer W., Moens J., Termote D. & Thevissen P. 2015: Twee aardewerkensembles en de materiële resten van het laatmiddeleeuwse schoenlappers-/oudeschoenmakersambacht uit de site Barbarahof in Leuven, in: *Relicta 12*, Brussel, p. 57-148.

De Maeyer W., Deceuninck M., Berkens M., De Langhe K., Fath B., Ribbens R., Vanholme N. & De Grootte K. 2008: *Leuven. Barbarahof. Archeologische opgraving*, onuitgegeven opgravingsverslag, Wevelgem.

Lemaire R. 1971: *Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen. Architectuur: Deel 1. Provincie Brabant, Arrondissement Leuven*, Luik.

Meulemans A. 2004a: *Huizen en straten van het oude Leuven. Deel I: Patrimonium*, Leuven.

Meulemans A. 2004b: *Huizen en straten van het oude Leuven. Deel II: Atlas*, Leuven.

Provoost A. (red.) 1982: *Het bodemarchief van Oost-Brabant*, Leuven.

Provoost A. & Vaes J. (red.) 1980: *Leuven graaft naar zijn verleden*, Leuven

Smeets M. & Avern G. 2012: Recording Excavations with a Metrology Tracking System, in: Börner W., Uhlirz S. & Dollhofer L. (eds.) 2012: *Proceedings of the International Conference on Cultural Heritage and New Technologies 16*, Wenen, p. 659-670.

Smeets M. & Vander Ginst V. (red.) 2012: *Archeo-rapport 94. Het archeologisch onderzoek op het Fochplein te Leuven*, Kessel-Lo.

Torfs J. A. 1899: *Geschiedenis van Leuven van den vroegsten tijd tot op heden*, Leuven.

Van Buyten e.a. (red.) 1975: *Leuven een stad die groeit. Een gemeenschap bouwt aan haar milieu* (tentoonstellingscatalogus), Leuven.

Vandekerchove V (red.) 1996: *De archeologische afdeling van het Stedelijke Museum (Vander Kelden-Mertens)*, Leuven.

Van Uytven R. 1980: Leuven "De beste stad van Brabant". Deel I: De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600. *ArcaLovaniensis*, Leuven.

Van Uytven 1998: *Het dagelijks leven in een middeleeuwse stad. Leuven anno 1448*, Leuven.

Bijlagen

Bijlage 1 Sporeinventaris

Spoor	Werkput	Vlak	Aard	Vorm	Aflijning	Kleur	Textuur	Bijmenging	Vondsten	Opmerkingen
1	JS	1	Opgaand muurwerk	Rechthoekig met afgeronde voorzijde	ZeS	WiGr	ZeHa			Broekstraatpoort, 12 ^{de} -eeuws
2	JS	1	Laag	Laag	ZeS	Br-Gr	ReHa	BS, KM, Na		PM
3	JS	1	Riolering	Langwerpig	ZeS	Ro	ZeHa			Recent
4	JS	1	Toezichtspuit	Onregelmatig	ZeS	Br-Ro	ReHa	BS, KM, Na		Recent
5	JS	1	Laag	Laag	ZeS	Gr-Br	ReHa	BS, KM, Na, cement		Recent
6	JS	1	Fundering	Onregelmatig	ZeS	Ro	ZeHa			Oude rooilijn, PM
7	JS	1	Riolering	Langwerpig	ZeS	Ro-WiGr	ZeHa			Afwateringsgreppel naar riool, recent
8	JS	1	Weg		ZeS	WiGr	ZeHa			PM
9	JS	1	Laag	Laag	ZeS	DoBr	ReHa	BS, KM, Na, cement		Recent
10	JS	1	Laag	Laag	ZeD	DoBrGr	ReHa	BS, KM, Na, cement		Recent
11	JS	1	Fundering	Langwerpig	ZeS	WiGr	ZeHa			Broekstraatpoort, 12 ^{de} -eeuws
12	DA	1	Laag	Laag			ReHa	BS, Na		PM
13	DA	1	Weg	Langwerpig	ZeS	WiGr	ZeHa		Me, Le	Ca. 1400
14	DA	2	Laag	Laag			ReHa	BS, Na	Ce, Me, Le, Fa	Tweede helft 14 ^{de} eeuw
15	JS	2	Fundering	Rechthoekig met afgeronde voorzijde	ZeS	WiGr	ZeHa			Funderingsmassief Broekstraatpoort, 12 ^{de} -eeuws

16	JS	3	Funderingszool	Rechthoekig met afgeronde voorzijde	ZeS	WiGr	ZeHa			Funderingszool Broekstraatpoort, 12 ^{de} -eeuws
17	JS	2	Laag	Laag	ZeS	WiGr	ReHa	Na, KM		Oud straatniveau
18	JS	2	Insteek	Wigvormig	ZeS	GrBr	ReHa			Insteek fundering Broekstraatpoort, 12 ^{de} -eeuws
19	DA	1	Laag	Laag	ZeS	DGr-Br	ReHa	Na, KM, BS	Ce	Postmiddeleeuwse puinlaag

Afkortingen:

Aflijning:

Re	Redelijk
Ze	Zeer
S	Scherp
D	Diffuus
Var	Variabel
Nat	Niet af te lijnen

Kleur:

L-	Licht
D-	Donker
Br	Bruin
Gl	Geel
Go	Groen
Gr	Grijs
Or	Oranje
Rd	Rood
Wt	Wit
Zw	Zwart
Bl	Blauw
Pr	Purper
Rz	Roze
m.	met
vl.	vlekken
sp.	spikkels
lg.	lagen

Textuur:

Re	Redelijk
Ze	Zeer
Za	Zacht
Ha	Hard
Va	Vast
Lo	Lo
Z	Zand
L	Leem
K	Klei

Bijmenging:

Bio	Bioturbatie
Glau	Glauconiet
BS	Baksteen
HK	Houtskool
Fe	IJzerconcreties
FeZ	IJzerzandsteen
Mg	Mangaan
ZS	Zandsteen
SK	Steenkool
VL	Verbrande leem

Vondsten:

Ce	Ceramiek
Fa	Faunaresten
Fl	Floraresten
Gl	Glas
Me	Metaal
Le	Leder
Mu	Munt
Pi	Pijpaarde
Si	Silex
Bo	Bouwceramiek
Na	Natuursteen
An	Andere

Bijlage 2 Fotoinventaris

Opbouw fotoinventaris: Vergunningsnummer – S(poor), PR(ofiel), W(erk)P(ut) – F(oto) + V(lak), C(oupe), D(etail), W(erkfoto) – volgnummer

2014-292-S1-FD-1.JPG
 2014-292-S1-FD-10.JPG
 2014-292-S1-FD-11.JPG
 2014-292-S1-FD-12.JPG
 2014-292-S1-FD-13.JPG
 2014-292-S1-FD-14.JPG
 2014-292-S1-FD-15.JPG
 2014-292-S1-FD-16.JPG
 2014-292-S1-FD-17.JPG
 2014-292-S1-FD-18.JPG
 2014-292-S1-FD-19.JPG
 2014-292-S1-FD-2.JPG
 2014-292-S1-FD-20.JPG
 2014-292-S1-FD-21.JPG
 2014-292-S1-FD-22.JPG
 2014-292-S1-FD-23.JPG
 2014-292-S1-FD-24.JPG
 2014-292-S1-FD-25.JPG
 2014-292-S1-FD-26.JPG
 2014-292-S1-FD-27.JPG
 2014-292-S1-FD-28.JPG
 2014-292-S1-FD-29.JPG
 2014-292-S1-FD-3.JPG
 2014-292-S1-FD-30.JPG
 2014-292-S1-FD-4.JPG
 2014-292-S1-FD-5.JPG
 2014-292-S1-FD-6.JPG
 2014-292-S1-FD-7.JPG
 2014-292-S1-FD-8.JPG
 2014-292-S1-FD-9.JPG
 2014-292-S1-FO-1.JPG
 2014-292-S1-FO-2.JPG
 2014-292-S1-FO-3.JPG
 2014-292-S1-FPR-1.JPG
 2014-292-S1-FPR-10.JPG
 2014-292-S1-FPR-11.JPG
 2014-292-S1-FPR-12.JPG
 2014-292-S1-FPR-13.JPG
 2014-292-S1-FPR-14.JPG
 2014-292-S1-FPR-15.JPG
 2014-292-S1-FPR-16.JPG

2014-292-S1-FPR-17.JPG
 2014-292-S1-FPR-18.JPG
 2014-292-S1-FPR-19.JPG
 2014-292-S1-FPR-2.JPG
 2014-292-S1-FPR-20.JPG
 2014-292-S1-FPR-21.JPG
 2014-292-S1-FPR-3.JPG
 2014-292-S1-FPR-4.JPG
 2014-292-S1-FPR-5.JPG
 2014-292-S1-FPR-6.JPG
 2014-292-S1-FPR-7.JPG
 2014-292-S1-FPR-8.JPG
 2014-292-S1-FPR-9.JPG
 2014-292-S1-FV-1.JPG
 2014-292-S1-FV-10.JPG
 2014-292-S1-FV-11.JPG
 2014-292-S1-FV-12.JPG
 2014-292-S1-FV-13.JPG
 2014-292-S1-FV-14.JPG
 2014-292-S1-FV-15.JPG
 2014-292-S1-FV-16.JPG
 2014-292-S1-FV-17.JPG
 2014-292-S1-FV-18.JPG
 2014-292-S1-FV-19.JPG
 2014-292-S1-FV-2.JPG
 2014-292-S1-FV-20.JPG
 2014-292-S1-FV-21.JPG
 2014-292-S1-FV-22.JPG
 2014-292-S1-FV-23.JPG
 2014-292-S1-FV-24.JPG
 2014-292-S1-FV-25.JPG
 2014-292-S1-FV-26.JPG
 2014-292-S1-FV-27.JPG
 2014-292-S1-FV-28.JPG
 2014-292-S1-FV-29.JPG
 2014-292-S1-FV-3.JPG
 2014-292-S1-FV-30.JPG
 2014-292-S1-FV-31.JPG
 2014-292-S1-FV-32.JPG
 2014-292-S1-FV-33.JPG
 2014-292-S1-FV-34.JPG
 2014-292-S1-FV-35.JPG
 2014-292-S1-FV-36.JPG
 2014-292-S1-FV-37.JPG
 2014-292-S1-FV-38.JPG
 2014-292-S1-FV-39.JPG
 2014-292-S1-FV-4.JPG
 2014-292-S1-FV-40.JPG
 2014-292-S1-FV-41.JPG

2014-292-S1-FV-42.JPG	2014-292-S1-FW-29.JPG
2014-292-S1-FV-43.JPG	2014-292-S1-FW-3.JPG
2014-292-S1-FV-44.JPG	2014-292-S1-FW-30.JPG
2014-292-S1-FV-45.JPG	2014-292-S1-FW-31.JPG
2014-292-S1-FV-46.JPG	2014-292-S1-FW-32.JPG
2014-292-S1-FV-47.JPG	2014-292-S1-FW-33.JPG
2014-292-S1-FV-48.JPG	2014-292-S1-FW-34.JPG
2014-292-S1-FV-49.JPG	2014-292-S1-FW-35.JPG
2014-292-S1-FV-5.JPG	2014-292-S1-FW-36.JPG
2014-292-S1-FV-50.JPG	2014-292-S1-FW-37.JPG
2014-292-S1-FV-51.JPG	2014-292-S1-FW-4.JPG
2014-292-S1-FV-52.JPG	2014-292-S1-FW-5.JPG
2014-292-S1-FV-53.JPG	2014-292-S1-FW-6.JPG
2014-292-S1-FV-54.JPG	2014-292-S1-FW-7.JPG
2014-292-S1-FV-55.JPG	2014-292-S1-FW-8.JPG
2014-292-S1-FV-56.JPG	2014-292-S1-FW-9.JPG
2014-292-S1-FV-57.JPG	2014-292-S13-FV-1.jpg
2014-292-S1-FV-58.JPG	2014-292-S13-FV-10.jpg
2014-292-S1-FV-59.JPG	2014-292-S13-FV-11.jpg
2014-292-S1-FV-6.JPG	2014-292-S13-FV-12.jpg
2014-292-S1-FV-60.JPG	2014-292-S13-FV-13.jpg
2014-292-S1-FV-61.JPG	2014-292-S13-FV-14.jpg
2014-292-S1-FV-62.JPG	2014-292-S13-FV-15.jpg
2014-292-S1-FV-63.JPG	2014-292-S13-FV-16.jpg
2014-292-S1-FV-64.JPG	2014-292-S13-FV-17.jpg
2014-292-S1-FV-7.JPG	2014-292-S13-FV-18.jpg
2014-292-S1-FV-8.JPG	2014-292-S13-FV-2.jpg
2014-292-S1-FV-9.JPG	2014-292-S13-FV-3.jpg
2014-292-S1-FW-1.JPG	2014-292-S13-FV-4.jpg
2014-292-S1-FW-10.JPG	2014-292-S13-FV-5.jpg
2014-292-S1-FW-11.JPG	2014-292-S13-FV-6.jpg
2014-292-S1-FW-12.JPG	2014-292-S13-FV-7.jpg
2014-292-S1-FW-13.JPG	2014-292-S13-FV-8.jpg
2014-292-S1-FW-14.JPG	2014-292-S13-FV-9.jpg
2014-292-S1-FW-15.JPG	2014-292-S2-FD-1.JPG
2014-292-S1-FW-16.JPG	2014-292-S2-FD-2.JPG
2014-292-S1-FW-17.JPG	2014-292-S2-FD-3.JPG
2014-292-S1-FW-18.JPG	2014-292-S2-FPR-1.JPG
2014-292-S1-FW-19.JPG	2014-292-S2-FPR-2.JPG
2014-292-S1-FW-2.JPG	2014-292-S2-FV-1.JPG
2014-292-S1-FW-20.JPG	2014-292-S2-FV-2.JPG
2014-292-S1-FW-21.JPG	2014-292-S2-FV-3.JPG
2014-292-S1-FW-22.JPG	2014-292-S2-FV-4.JPG
2014-292-S1-FW-23.JPG	2014-292-S2-FV-5.JPG
2014-292-S1-FW-24.JPG	2014-292-S2-FV-6.JPG
2014-292-S1-FW-25.JPG	2014-292-S3-FV-1.JPG
2014-292-S1-FW-26.JPG	2014-292-S6-FV-1.JPG
2014-292-S1-FW-27.JPG	2014-292-S7-FD-1.JPG
2014-292-S1-FW-28.JPG	2014-292-S7-FD-2.JPG

2014-292-S7-FD-3.JPG	2014-292-WP2-FW-6.jpg
2014-292-S8-FD-1.JPG	2014-292-WP2-FW-7.jpg
2014-292-S8-FD-2.JPG	2014-292-WP2-FW-8.jpg
2014-292-S8-FD-3.JPG	2014-292-WP2-FW-9.jpg
2014-292-S8-FO-1.JPG	2014-292-WP2-PR-1.jpg
2014-292-WP1-FO-1.JPG	2014-292-WP2-PR-2.jpg
2014-292-WP1-FO-10.jpg	2014-292-WP2-PR-3.jpg
2014-292-WP1-FO-11.jpg	2014-292-WP2-PR-4.jpg
2014-292-WP1-FO-12.jpg	
2014-292-WP1-FO-13.jpg	
2014-292-WP1-FO-14.jpg	
2014-292-WP1-FO-15.jpg	
2014-292-WP1-FO-2.JPG	
2014-292-WP1-FO-3.JPG	
2014-292-WP1-FO-4.JPG	
2014-292-WP1-FO-5.JPG	
2014-292-WP1-FO-6.JPG	
2014-292-WP1-FO-7.JPG	
2014-292-WP1-FO-8.jpg	
2014-292-WP1-FO-9.jpg	
2014-292-WP2-FV-1.jpg	
2014-292-WP2-FV-2.jpg	
2014-292-WP2-FV-3.jpg	
2014-292-WP2-FW-1.jpg	
2014-292-WP2-FW-10.jpg	
2014-292-WP2-FW-11.jpg	
2014-292-WP2-FW-12.jpg	
2014-292-WP2-FW-13.jpg	
2014-292-WP2-FW-14.jpg	
2014-292-WP2-FW-15.jpg	
2014-292-WP2-FW-16.jpg	
2014-292-WP2-FW-17.jpg	
2014-292-WP2-FW-18.jpg	
2014-292-WP2-FW-19.jpg	
2014-292-WP2-FW-2.jpg	
2014-292-WP2-FW-20.jpg	
2014-292-WP2-FW-21.jpg	
2014-292-WP2-FW-22.jpg	
2014-292-WP2-FW-23.jpg	
2014-292-WP2-FW-24.jpg	
2014-292-WP2-FW-25.jpg	
2014-292-WP2-FW-26.jpg	
2014-292-WP2-FW-27.jpg	
2014-292-WP2-FW-28.jpg	
2014-292-WP2-FW-29.jpg	
2014-292-WP2-FW-3.jpg	
2014-292-WP2-FW-30.jpg	
2014-292-WP2-FW-4.jpg	
2014-292-WP2-FW-5.jpg	

